

ศิลปะสำหรับการมีชีวิตอยู่ในโลก

- ปุณฺณโกศล อภิชาตญาณ -

ศิลปะ

สำหรับการมีชีวิตอยู่ในโลก

๙...พุทธทาสภิกขุ...๙

เพื่อความเจริญแพร่หลายแห่งธรรม
และความเจริญงอกงามแห่งปัญญา

.....

.....

การพิมพ์หนังสือธรรมเป็นอนุสรณ์และที่ระลึก นอกจากเป็นการจัดทำ
สิ่งซึ่งเป็นประโยชน์ที่คงอยู่ยืนนานแล้ว ยังเป็นการบำเพ็ญธรรมทาน คือ
การให้ธรรมะที่พระพุทธเจ้าตรัสสรรเสริญว่าเป็นทานอันยอดเยี่ยมด้วย
ผู้ปฏิบัติเช่นนี้ชื่อว่าแสดงออกซึ่งญาติธรรม พร้อมไปกับการมีส่วนร่วมใน
การเผยแผ่ธรรม อันจะอำนวยประโยชน์สุขที่แท้จริงแก่ประชาชน

ท่านที่ประสงค์จัดพิมพ์หนังสือธรรมะที่ดีมีคุณภาพ เป็นที่ระลึกใน
ทุกโอกาสของงานประเพณี อันเป็นการใช้จ่ายเงินให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด
โปรดติดต่อที่...ธรรมสภา

เลขที่ ๑/๔-๕ ถนนบรมราชชนนี เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร ๑๐๑๗๐
โทรศัพท์/โทรสาร:(๐๒) ๔๔๑๑๕๓๕, ๘๘๘๗๕๔๐, ๔๔๑๑๕๑๗, ๔๔๑๑๖๐๔
การให้ธรรมะขณะการให้หิ้งปวง การรับธรรมะและนำไปปฏิบัติย่อมขณะการรับหิ้งปวงเช่นกัน

คำนำ

ศิลปะสำหรับการมีชีวิตอยู่ในโลก เป็นการบรรยายธรรมที่ชี้ให้เห็นถึง...ทำอย่างไรจึงจะดำรงชีวิตอยู่ในโลกได้อย่างปราศจากความทุกข์ และสามารถอยู่เหนือโลกเหนือปัญหาทั้งปวง

การดำรงชีวิตต้องใช้ศิลปะอย่างยิ่ง จึงจะมีความงดงามทั้งทางกาย วาจา ใจ ท่านอาจารย์ได้กล่าวว่า การประพฤติ กระทำอย่างถูกต้องของชีวิต การดำรงชีวิตอยู่ให้ดีที่สุด เพื่อให้รอดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง คือการประพฤติพรหมจรรย์ การทำกรณงาน การหาทรัพย์ ฯลฯ กระทำให้ถูกต้อง และทำหน้าที่ของมนุษย์อย่างถูกต้องครบถ้วน คือการปฏิบัติธรรม การมีชีวิตอยู่ด้วยธรรมะ จะมีแต่ความสุขที่สงบและยั่งยืน ความสงบสุขเป็นความงดงามอย่างยิ่ง

ความงามของแต่ละคนที่ประพฤติกระทำอย่างถูกต้องนี้ จะเป็นความงามของสังคม เมื่อรวมกันแล้วก็เป็นโลกที่งดงาม ขอให้ท่านทั้งหลายร่วมกันสร้างสังคมและโลกนี้ให้งดงามกันเกิด

ธรรมสภา หวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือเล่มนี้จักบังเกิดประโยชน์แก่สาธุชน ทำให้เกิดสัมมาทัศนะ และนำมาปฏิบัติ อันเป็นการส่งเสริมสันติสุขให้เกิดแก่ตนเองและบุคคลอื่น อันเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตเพื่อความสงบเย็นตลอดกาลนาน

ด้วยความปรารถนาดี

ธรรมสภา และคณะศึกษาศึกษ์ จัดพิมพ์

สารบัญ

☞	พุทธบริษัทพึงรู้ความหมายของศิลปะ	๑
☞	ทบทวนศิลปะแห่งการครองชีวิต	๔
☞	ศิลปะหมายทั้งวัตถุ การกระทำ ความคิด และการแสดงออก	๕
☞	ชีวิตต้องเนืองอยู่กับศิลปะจึงจะงาม	๙
☞	ชีวิตอยู่ในโลกได้อย่างงดงามต้องมีธรรมะ	๑๒
☞	ปัญหาของโลกมีทั้งตามธรรมชาติและวิวัฒนาการ	๑๓
☞	ต้องดำรงชีวิตให้อยู่เหนือปัญหา	๑๕
☞	วิธีที่จะอยู่ในโลกโดยอยู่เหนือปัญหา	๑๗
☞	พึงรู้จักเหยื่อของโลก	๑๘
☞	อยู่ได้อำนาจโลกธรรม ๘ ก็แพ้แก่โลก	๒๑
☞	ตัวอย่างเฉพาะบางเรื่อง	๒๕
	๑. เรื่องการงาน	๒๖
	การศึกษาจบต่อเมื่อมีผลของงาน	๒๘
	การงานต้องเป็นการปฏิบัติธรรม	๒๙
	ทำงานด้วยธรรมะจะเกิดความพอใจและเป็นสุข	๓๐
	ทำงานต้องทำด้วยสติปัญญา	๓๓
	๒. เรื่องทรัพย์สมบัติ	๓๕
	การหาและมีทรัพย์อย่าให้มีกิเลส	๓๖
	ควรรู้จักสละทรัพย์แก่เพื่อนมนุษย์ด้วย	๓๖
	รู้จักทรัพย์ให้ถูกต้อง	๓๙
	๓. เรื่องครอบครัว	๔๐
	๔. เรื่องการเสวยสุข	๔๔
☞	ควรให้งามทั้ง ๓ วัย	๔๘

ศิลปะสำหรับการมีชีวิตอยู่ในโลก

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาควิสาขบูชา เป็นครั้งที่ ๔ ในวันนี้ อาตมาก็ยังคงกล่าวเรื่อง ศิลปะแห่งการครองชีวิต ต่อไปตามเดิม; แต่จะได้กล่าวโดยหัวข้อย่อยเฉพาะในวันนี้ว่า ศิลปะสำหรับการมีชีวิตอยู่ในโลก.

พุทธบริษัทพึงรู้ความหมายของศิลปะ.

ท่านทั้งหลายเป็นอันมาก ไม่ได้เคยฟังมาแต่ต้นของการบรรยายชุดนี้ ย่อมมีความสงสัยขึ้นมาในใจว่า มีศิลปะอะไร

บรรยายธรรมประจำวันเสาร์ ภาควิสาขบูชา ชุด ศิลปะแห่งการครองชีวิต ครั้งที่ ๔ วันที่ ๒๖ เมษายน ๒๕๒๓

กันที่เกี่ยวกับกรรมะ, หรือว่ากรรมะจะมาเป็นศิลปะในการมีชีวิต, และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง อยู่ในโลก *การมีชีวิตอยู่ในโลก* จะทำให้เป็นศิลปะได้อย่างไร? เราได้เคยสรุปความหมายของคำว่า ศิลปะ มาแล้ว ในการบรรยายครั้งก่อนๆ ซึ่งผู้ฟังจะต้องทำให้เข้าใจถึงความหมายอันนี้ ให้เป็นที่เข้าใจอยู่เสมอ สำหรับการฟังทุกครั้งไป.

คำว่า ศิลปะ คนอื่นพวกอื่นเขาจะมีคำจำกัดความมาอย่างไรก็ตามใจเขา สำหรับเราพวกพุทธบริษัท จำกัดความของคำว่า ศิลปะ ไว้ว่า *ความสำเร็จ ที่บวกกันเข้ากับ ความงดงาม และบวกกันเข้ากับ ความมีฝีมือ*. ลองฟังดูให้ดี ๆ ว่า ความเป็นศิลปะ หรือความมีศิลปะ กับความไม่มีไม่เป็นศิลปะ นั้นมันต่างกันอย่างไร ศิลปะ หรือความมีศิลปะ เป็นศิลปะ นั้น มันมีผลเป็นความสำเร็จประโยชน์ตามที่ตัวต้องการ แล้วก็บวกกันอยู่กับความงดงาม เป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใสพอใจ และบวกกันอยู่กับความมีฝีมือ ในการประพฤติหรือกระทำ ถ้าวรวมกันได้ทั้ง ๓ อย่างแล้ว ก็เรียกว่าเป็นศิลปะ

เท่าที่เราสอบดูความหมายกับคำว่า art ของพวกฝรั่ง ซึ่งมีความหมายในทางปรัชญา เป็นต้น มันก็ได้ใจความเหมือนๆ กันกับที่พุทธบริษัทเราถือกันเป็นหลักอยู่ *วัตถุประสงค์ของการกระทำทุกอย่างอยู่ที่ความสำเร็จประโยชน์* จะเป็นความสุขหรือเป็นอะไรขึ้นมาได้ตามที่เราต้องการ นี่ต้องมีแน่

ถ้ามันบวกกันเข้ากับความงดงาม มันก็มีความหมายมากออกไป เพราะว่าความสำเร็จประโยชน์ที่ไม่งดงามก็มีเหมือนกัน คือมันเป็นธรรมดาๆ แต่ความสำเร็จประโยชน์ที่มีความงดงามแสดงอยู่ในนั้น มันจับใจผู้คนมากกว่า

พระพุทธองค์จึงทรงย้านักย้าหนาว่า เธอจงประกาศพรหมจรรย์ ให้มีความงามในเบื้องต้น ความงามในท่ามกลาง และความงามในเบื้องปลาย ถ้าท่านมองพระพุทธองค์ในแง่นี้ ก็จะได้เห็นได้ทันทีว่า ทรงเป็นศิลปิน หรือมีวิญญาณแห่งศิลปิน, และมุ่งหมายให้พวกเราใช้ความเป็นศิลปิน คือมีประโยชน์จากศิลปะ

ยังจะต้องบวกกันกับความมีฝีมือ หมายถึงว่า มันกระทำได้โดยยาก เป็นงานฝีมือที่ละเอียดอ่อนที่ทำได้โดยยาก ข้อนี้มันเกือบจะเป็นธรรมดาว่า ถ้าสำเร็จประโยชน์ด้วย งดงามด้วย มันก็ต้องทำยาก แต่มันอาจจะเป็นไปได้ว่าที่ไม่ยาก ทำไม่สู้ยาก ก็จะมี เราจึงต้องจำกัดความลงไปด้วยอีกข้อหนึ่งว่า และเป็นงานฝีมือ

นี่คือ ความหมายของคำว่า ศิลปะ แปลว่า สำเร็จประโยชน์ บวกกันอยู่กับความงาม และความมีฝีมือ ความงามจูงใจคนให้สนใจ, จูงใจคนให้ทำตาม นี่เป็นความงามในทางนามธรรม เป็นความงามทางธรรม; ไม่ใช่งามด้วยเขียวๆ แดงๆ สีสนัวรรณะลวดลาย, แต่มัน เป็นความงดงามของการประ-

พฤติ ของมรรยาท ของการกระทำ. เมื่อเขาเห็นแล้วก็ยินดี
พอใจ เลื่อมใส สัมครใจเอาอย่าง.

ที่นั่นมันก็มาถึงข้อที่ว่า มีฝีมือ คือกระต่ายยาก; ถ้ามันง่าย
ไปหมดหรือไม่ต้องการฝีมือ ทุกคนก็เป็นศิลปินไปหมด. ที่นี้
มันจะทำได้แต่คนที่ฝีมือ ซึ่งแสดงอยู่ในตัวแล้วว่าไม่ใช่คนโง่
ระวังให้ดี, คนโง่จะทำอะไรให้มีฝีมือไม่ได้; แล้วคนที่ยอมโง่
ยอมไม่ทำอะไรให้มีฝีมือนี้มันก็มีอยู่มากในโลกนี้ หรือจะเป็น
ธรรมดาไปเสียทีเดียว.

ทบทวนศิลปะแห่งการครองชีวิต.

ที่นี้ก็มาพูดถึงหัวข้อที่ว่า ศิลปะสำหรับการมีชีวิตอยู่ในโลก
ก็คือ คนจะมีชีวิตอยู่ในโลกนี้ขอให้อยู่อย่างมีศิลปะ ในการ
บรรยายครั้งที่ ๑ ได้พูดกันถึงความหมายทั่วไปของคำว่า
ศิลปะของคำว่า ชีวิต, ของคำว่า ทศณะแห่งชาวพุทธ. เพราะ
เรามีหัวข้อว่า ปรมาตถศิลปินแห่งการครองชีวิตตามทศณะของ
ชาวพุทธ. วันนี้เป็นคำบรรยายที่ขยายความออกไป เพื่อให้
เข้าใจโดยรายละเอียดว่า ตามทศณะของชาวพุทธนั้น เรามี
แบบแห่งการครองชีวิตที่เป็นศิลปะ

ในการบรรยายครั้งที่ ๒ บรรยายโดยหัวข้อว่า ชีวิตใน
ฐานะวัตถุแห่งศิลปะ ออกจะฟังยากสำหรับคนทั่วไป; เพราะ
ว่าเขาเอาวัตถุจริงๆ กันเสียโดยมากมาเป็นวัตถุแห่งศิลปะ คือ

เป็นวัตถุลิ่งของ เป็นไม้เป็นโลหะ เป็นโลหะ เป็นกระดาด เป็น
 ก้อนหิน เป็นอะไรก็ตาม เป็นวัตถุแห่งศิลปะ; อย่างที่เราก็ได้
 เห็น ได้ยิน ได้ฟัง อยู่ว่ามันเป็นวัตถุแห่งศิลปะ. แต่เดี๋ยวนี้
 ตัวชีวิต, และโดยเฉพาะส่วนที่เป็นนามธรรม เราสามารถที่
 จะเอามาเป็นวัตถุที่ตั้งแห่งศิลปะ ก็คือทำชีวิตนั้นให้งดงาม.

ในคำบรรยาย ครั้งที่ ๓ ศิลปะแห่งการมีชีวิตอยู่เหนือ
 ปัญหา หมายความว่า ชีวิตเต็มไปด้วยปัญหานี้เป็นชีวิต
 ธรรมดา; ถ้าทำให้อยู่เหนือปัญหาได้ นั่นเป็นชีวิตที่มีศิลปะ

ศิลปะหมายถึงวัตถุ การกระทำ,

ความคิดและการแสดงออก

ท่านก็พอจะเข้าใจได้ว่า คำว่า ศิลปะ นี้ ไม่ได้หมายถึง
 เรื่องทางวัตถุแต่อย่างเดียวเสียแล้ว. มันหมายถึงขึ้นมาถึงการ
 กระทำ กิริยาแห่งการกระทำ หมายถึงความคิด และการแสดง
 ออกแห่งความคิด. นี่มันมากไปกว่าคนทั่วๆ ไปเขาเข้าใจกัน
 อยู่; แต่พวกที่เป็นศิลปินจริงๆ เขารู้ดีเรื่องนี้ ถ้าจะโง่งอยู่ก็แต่
 พวกเราที่ว่า ศิลปะนี้อาศัยอยู่แต่เพียงวัตถุอย่างเดียว. ขอให้
 เขยิบขึ้นไปให้สูงถึงระดับของพุทธบริษัท ที่พระพุทธเจ้าท่าน
 ตรัสว่า จงประกาศพรหมจรรย์ให้งดงาม คือมีศิลปะทั้งเบื้องต้น
 ท่ามกลาง และเบื้องปลาย.

พรหมจรรย์ คือการประพฤติปฏิบัติกระทำอย่างถูกต้อง

ของชีวิต สำหรับชีวิต เพื่อชีวิต หรือโดยชีวิตนั่นเอง; นี้เขาเรียกว่าพรหมจรรย์. การดำรงชีวิตอยู่ให้ดีที่สุดนี้เรียกว่า พรหมจรรย์, เป็นวิธีการครองชีวิตที่ดีที่สุด. พวกเขาจึงไปประกาศพรหมจรรย์ และการประกาศนั้นทรงกำชับว่า ให้มันงดงามทั้งเบื้องต้น ท่ามกลาง และเบื้องปลาย.

ถ้าท่านทั้งหลายมีสติปัญญามากพอก็อาจจะมองเห็นได้เลยว่า ที่เราเป็นคนกันนี้แหละ คือการประพตติพรหมจรรย์; พังคู้ให้ตีๆ เกอะ ที่เราเป็นคนเป็นมนุษย์กันอยู่ตามปรกตินี้ มันก็คือการประพตติพรหมจรรย์อยู่โดยไม่รู้สีกตัว. เพราะว่าเราประพตติเป็นการต่อสู้เพื่อให้รอดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง, แม้ว่าจะอยู่ในระดับต่ำก็มีความหมายอย่างเดียวกันกับคำว่าพรหมจรรย์.

ที่นี้พระองค์ไม่ทรงประสงค์ให้เป็นพรหมจรรย์ง่ายๆ ง่ายๆ เลวๆ อย่างนั้น จึงทรงกำชับถึงกับว่าให้มันงดงาม : ข้างต้น กึ่งดงาม ตรงกลางกึ่งดงาม ข้างปลายกึ่งดงาม เราจึงต้องสนใจเรื่องของความงดงามที่จะเข้ามาผนวกกันกับความสำเร็จ ประโยชน์ และเป็นงานฝีมือที่ละเอียดอ่อนด้วย; ทั้งนี้เพื่อความมีชีวิตอยู่อย่างถูกต้องสำหรับพุทธบริษัทเรา.

คำว่า พุทธะ นี้ แปลว่า ผู้รู้, ผู้ตื่น, ผู้เบิกบาน. พุทธบริษัท ก็แปลว่า บริษัท คือกลุ่มชน ผู้มีความรู้ ความตื่นจากหลับและความเบิกบาน. กลุ่มชนจำนวนมากมีวัตถุประสงค์

อย่างเดียวกัน รวมกันเข้าแล้วเรียกว่า “บริษัท” ทั้งนั้น; อย่าง
 พุทธบริษัทนี้ คือกลุ่มชนจำนวนมากที่มีวัตถุประสงค์อย่าง
 เดียวกัน มีพระพุทธเจ้าเป็นหลัก เป็นประธาน; เรามารวมกัน
 เพื่อวัตถุประสงค์อันนี้ ก็เรียกว่าพุทธบริษัท. พุทธบริษัทก็คือ
 ผู้ที่มีความรู้ เป็นผู้รู้ มีความตื่น คือไม่หลับไม่หลงไหล ไม่
 ใฝ่เง่า แล้วก็เบิกบานอยู่ด้วยความสุข.

ดูความหมายของคำว่า พุทธบริษัท คำเดียวก็พอที่จะ
 แสดงให้เห็นว่า มันต้องมีศิลปะ คือเป็นศิลปะ พุทธบริษัทจึง
 จะอยู่อย่างผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบานได้ตามความประสงค์ มันจึง
 เกี่ยวเนื่องกันอยู่อย่างแยกกันไม่ได้สำหรับความมีศิลปะกับ
 ความเป็นพุทธบริษัท.

ที่นี้จะเหลียวดูไปถึงสิ่งที่เรียกว่า พระธรรม หรือความรู้
 อันเกี่ยวกับพระธรรม หรือการปฏิบัติอันเกี่ยวกับพระธรรม หรือ
 ผลของการปฏิบัติอันเกี่ยวกับพระธรรม, รวมเรียกสั้นๆ ว่า
 “ธรรม” คำเดียว. ค่าอันสูงสุดของสิ่งที่เรียกว่าธรรม ก็อยู่ตรงที่
 ทำโลกนี้ให้งาม. คนที่เห็นแก่ปากแก่ท้อง จะไม่รู้ค่าของความ
 มงดงาม; ขอให้ได้กินได้อิ่มได้นอนหลับก็แล้วกัน, ไม่คำนึงถึง
 ความมงดงาม, โลกก็เป็นโลกที่เราอยู่ได้ก็แล้วกัน ไม่ต้องคำนึง
 ถึงความมงดงาม. นี่คนที่ไม่มีธรรมะ ไม่รู้จักธรรมะ ไม่ต้องการ
 ธรรมะ.

ธรรมะมีค่า หรือคุณค่า หรือคุณสมบัติ อะไรก็ตามอยู่ที่

การทำโลกให้งดงาม. ถ้าว่าโลกนี้ไม่ต้องการความงดงามก็ไม่ต้องมีธรรมะก็ได้; ฉะนั้นการมีธรรมะ ก็ทำให้โลกนี้งดงาม คือความสงบสุข, ไม่มีอะไรจะงดงามเท่ากับความสงบสุข. เราจึงสนใจกับศิลปะ ซึ่งเป็นความงามและจะต้องเกิดขึ้นมาจากสิ่งที่เรียกว่าพระธรรม. เราจะให้คนแต่ละคนมีภาวะอันงดงามทางกาย ทางวาจา ทางใจ, ทางการพูดจา ทางการคิด ทางการกระทำ การเป็นอยู่, ทุกอย่างให้มันมีความงดงาม, แล้วรวมกันเป็นโลกที่งดงาม.

ให้มีความงดงามอยู่ในการกระทำ ทางฝ่ายจิต ฝ่ายวิญญาณมากกว่าทางฝ่ายวัตถุ : ท่านแต่งตัวงาม มันก็คืองามทางฝ่ายวัตถุ, ท่านมีมารยาทงาม มันก็คือความงามทางฝ่ายจิต ฝ่ายวิญญาณ หรือฝ่ายธรรมะ มันไม่ได้มีอะไร เพียงแต่ฝ่ายวัตถุอย่างเดียว. คนเราคนหนึ่งๆ ประกอบด้วยวัตถุคือร่างกายและจิตใจซึ่งเป็นนามธรรม มันสัมพันธ์กันให้เกิดการกระทำ เกิดการเป็นอยู่ที่งดงามพร้อมกันไปทั้งทางร่างกายและทั้งทางจิตใจ.

เมื่อรู้ว่าความงามนี้มันมีความหมายพิเศษ แยกออกไปจากความสำเร็จประโยชน์เพียงอย่างเดียว เราก็ต้องนึกถึงกันบ้าง; แม้ตัวเราเองก็ชอบความงามของเราเอง; คนอื่นไม่ต้องพูด เขาก็จะชอบความงามของคนอื่น ก็เลยเป็นเครื่องชักจูงดึงดูด ให้เกิดการคบหาสมาคมหรือร่วมมือกัน; ฉะนั้นความ

เป็นผู้สมัครสมานสามัคคีกันมันก็มีได้ง่ายเพราะเหตุนี้.

ชีวิตต้องเนืองอยู่กับศิลปะจึงจะงาม

ที่นี้เมื่อพูดถึงว่า ศิลปะสำหรับการมีชีวิต ก็คือการบอกให้รู้ว่า ชีวิตต้องเนืองอยู่กับศิลปะ. มีความสงบสุขชนิดที่มีความงาม; ถ้ามันไม่เป็นอย่างนี้แล้ว คือมันเป็นไปในทางที่ตรงกันข้ามเสียแล้ว ชีวิตก็คือตัวรอกนั้นเอง

ท่านลองเป็นอยู่อย่างไม่มีศิลปะดูก็ได้ แล้วชีวิตของท่านมันก็จะกลายเป็นนรกไปทันที. คือมันกระทำให้ไปในทางที่ไม่มีอะไรงดงามเลย ในการกระทำทางกายก็ดี ทางวาจาก็ดี ทางจิตก็ดี สติปัญญาความคิดเห็นก็ดี มันจะผิดหมด. ที่มันไม่งามนั้นคือผิด มันไม่สำเร็จประโยชน์. แล้วมันก็เป็นทุกข์และเดือดร้อน, แล้วก็ทำได้ง่ายๆ ทำโดยไม่ต้องมีความรู้ความคิดความพยายามอะไร. นี่ชีวิตที่ไม่มีศิลปะก็จะกลายเป็นแหล่งแห่งความทุกข์ทรมานไปเสียเอง. แล้วมองดูไปที่ความทุกข์ใครเห็นว่างามบ้าง? แล้วความหมายของคำว่า ทุกข์, หรือทุกข์นี้ แสดงอยู่ชัดแล้วว่า ดูแล้วน่าเกลียด.

ตรงนี้ขออธิบายนอกเรื่องหน่อย เพราะว่ายังเข้าใจผิดกันอยู่มาก. คำว่า ทุกข์ ในภาษาไทย หรือ ทุกข ในภาษาบาลีนั้น ตัวหนังสือแท้ๆ ที่เป็นความหมายกลางๆ กว้างที่สุดแล้วมันแปลว่า ดูแล้วน่าเกลียด; หุแปลว่า น่าเกลียด หรือชั่ว,

อิกฺข อกฺขิ นี้ก็แปลว่า ดู หรือ เห็น ทุกฺข ก็แปลว่า ดูเห็น แล้วน่าเกลียด, ได้แก่สังขารทั้งปวง ทั้งที่มีวิญญาณและไม่มีวิญญาณ.

สังขารที่มีวิญญาณน่าเกลียด เพราะมันไม่เที่ยง เปลี่ยน-แปลง มันก็น่าเกลียด, หรือว่ามีกิเลสครอบงำ แล้วมันก็เป็นทุกข์ แล้วก็น่าเกลียด. แต่ว่าสังขารที่ไม่มีวิญญาณ เช่นก้อนหิน ก้อนนี้ มันไม่ได้มีชีวิตวิญญาณ ไม่รู้สึกทนทุกข์ทรมานอะไรในตัวมัน; แต่มันก็มีลักษณะที่ไม่เที่ยง เปลี่ยนแปลง ดูแล้วก็ น่าเกลียดที่ความเปลี่ยนแปลงของมัน.

ฉะนั้นคำว่า ทุกฺข แปลว่า ดูแล้วน่าเกลียด; แม้ว่าจะไม่มีชีวิตวิญญาณอะไร มันน่าเกลียดอยู่ที่มันมีความเปลี่ยนแปลง หลอกหลวง; จึงพูดได้ว่า ขึ้นชื่อว่าความทุกข์แล้ว ไม่ว่าจะในแง่ไหน ในความหมายไหน มันจะน่าเกลียดไปเสียทั้งนั้น. ความทุกข์ที่เจ็บปวด ครวญครางร้องโอดโอยอยู่ที่นี่ มันก็เห็นชัดแล้วว่าน่าเกลียดน่าชังไม่งาม คือไม่งาม. ดูคนร้องไห้, ดูคนเป็นทุกข์ แล้วก็มันไม่รู้สึกงาม. แม้แต่ก้อนหินก้อนนี้ ที่มันไม่มีชีวิตวิญญาณ ไม่ร้องครวญครางโอดโอยอะไร; แต่ถ้าดูแล้วมันก็มีลักษณะแห่งความทุกข์ คือเปลี่ยนแปลง แล้วก็น่าเกลียด แล้วมันก็ไม่งาม นี่ความหมายว่า บุคคลนั้นดูด้วยสายตาที่ประกอบไปด้วยปัญญาตามทางธรรมก็เห็นว่า สังขารทั้งปวง ที่มีชีวิตจิตใจหรือไม่มีชีวิตจิตใจ มันก็ไม่น่าพอใจ ไม่น่า

งดงามอะไร, เพราะมันเปลี่ยนแปลงเรื่อย จึงเรียกว่าเป็นทุกข์. สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์, มันเป็นทุกข์ในความหมายนี้ คือในความหมายว่า *ดูแล้วมันไม่งาม*.

ฉะนั้นเราจึงถือเอา ความหมายของคำว่าสุข ว่าตรงกันข้าม คือมัน *น่าดู* หรือมัน *งดงาม*, แล้วความสุขอันแท้จริงนั้น คือ *ความสงบสุขเป็นสันติ ก็ยิ่งงาม* มีความหมายมากในทางธรรม.

เราจะมีสติปัญญาอันละเอียดอ่อนกันเสียบ้าง ที่จะมีความรู้เรื่องอันละเอียดอ่อนอีกเหมือนกัน คือเรื่องของศิลปะ, เรื่องที่ทำอะไรๆ ให้มันงดงาม. อย่าสักแต่ว่ามีกินอิมปากอิมท้องแล้ว มันก็พอแล้ว มันต้องมีการเป็นอยู่ที่งดงามด้วย, แล้วก็ไม่ใช่งดงามแต่เพียงทางภายนอก ทางวัตถุ: มีเครื่องแต่งตัวสวย มีบ้านสวย มีอะไรสวย แล้วมันจะพอ นั้นมันไม่พอ มันต้องมีเจ้าของบ้านที่สวยด้วย, เจ้าของบ้านที่มีความงดงามอยู่ที่กาย วาจา ใจด้วย ทั้งหมดมันจึงจะเป็นชีวิตที่งดงาม หรือที่ *น่าดู*.

เอาละ, เป็นอันว่า ตอนนี้เราทำความเข้าใจกันในเรื่องที่ว่า ศิลปะนั้นเป็นของละเอียดอ่อน และเป็นสิ่งที่จำปรารถนา คือว่าควรจะต้องการ สำหรับทุกคนที่มีสติปัญญาอย่างมนุษย์. ถ้าเป็นอย่างสัตว์เดรัจฉาน ไม่มีความคิดนึกหรือความรู้สึก หรือมันสมอง ลึกซึ้งมาถึงความงามชนิดนี้ มันจึงไม่มีความ

รู้สึกที่เป็นศิลปะ. แต่เดี๋ยวนี้เราเป็นคน เป็นมนุษย์ แปลว่ามีใจสูง มันควรจะสูงพอที่จะรู้จักความเป็นมนุษย์นั้น ว่ามันสูง ว่ามันสวย ว่ามันงาม คือความที่ต้องมีศิลปะนั่นเอง.

ชีวิตอยู่ในโลกได้อย่างงดงามต้องมีธรรมะ

ที่นี้ก็ตามหัวข้อที่ได้ยกขึ้นไว้ข้างต้นนั้นว่า ศิลปะสำหรับการมีชีวิตอยู่ในโลก ฉะนั้นฟังให้ดีกว่า มีชีวิตอยู่ในโลก ก็ต้องมีชีวิตอยู่ในโลกอย่างงดงาม ไม่ใช่อย่างที่ปล่อยให้ตามบุญตามกรรมได้. เราควรจะพิจารณาดูกันในเรื่องต้นเสมอว่า โลกนี้มันคืออะไร? คำว่า "โลก" นี้ โลกแผ่นดินนี้ก็ได้อีก. เด็กๆ ที่เขาเพิ่งเรียนในโรงเรียน คำว่าโลกเขาก็หมายถึงก้อนกลมๆ คือแผ่นดินนี้. แต่ถ้าเป็นผู้ใหญ่เรียนธรรมะธัมโมอะไรมาบ้างแล้ว; คำว่าโลก นี้มันเลยไปถึง สัตว์โลก คือสิ่งที่มีชีวิตอยู่ในโลก, แล้วละเอียดมากไปกว่านั้น โลกมันก็คือชีวิตที่มารวมๆ กันเข้าทั้งหมดนั่นเอง. บรรดาสิ่งที่มีชีวิตทั้งหลาย เอาชีวิตนี้มารวมๆ กันเข้าแล้วก็คือโลก; ฉะนั้น โลกก็คือชีวิตที่เอามารวมๆ กันเข้า นั่นเอง; นี้เราก็มีส่วนอยู่ในการที่รวมนั้นด้วย. โลกคือชีวิตที่รวมๆ กัน แล้วก็เกิดมีปัญหามา ว่าการดำรงชีวิตอย่างไรจึงจะงดงาม. ก็จะเป็นสุขสบายไม่มีความทุกข์ นั่นคือปัญหา.

ฉะนั้นโลกก็คือสิ่งที่มีปัญหาว่า จะอยู่กันอย่างใ้ไรจึงจะ

งดงาม; มันไม่เพียงแต่ชีวิตที่มารวมๆ กันอยู่เฉยๆ เสียแล้ว, มันได้สร้างปัญหาขึ้นมา. เพราะการที่มาอยู่รวมๆ กันนี้มันไม่งดงาม ถ้าไม่มีธรรมะสำหรับการอยู่รวมๆ กันอย่างถูกต้อง; ฉะนั้นเราต้องมีธรรมะข้อนี้ ซึ่งเรามาเรียกกันเสียใหม่ว่า ศิลปะ : สำหรับการมีชีวิตอยู่ในโลก.

ปัญหาของโลกมีทั้งตามธรรมชาติและวิวัฒนาการ.

โลกนี้มีปัญหาตามธรรมชาติ, ชีวิตมีปัญหายุ่งตามธรรมชาติมาครบถ้วน. ขอให้มองดูกันในแง่ที่ก่อนว่า โลกนี้มันมีปัญหายู่งตามธรรมชาติมากพออยู่แล้วเหมือนกัน, คือว่าเราเกิดมานี้ มันต้องต่อสู้ตลอดเวลา. ตั้งแต่อยู่ในท้องแม่ มันก็มีการดิ้นรนต่อสู้. คลอดออกมาก็คือการดิ้นรนต่อสู้: ต้องต่อสู้กับดินฟ้าอากาศ, ต้องต่อสู้กันกับทุกอย่างที่มาแวดล้อม, ต้องต่อสู้กับโรคภัยไข้เจ็บ. ตามปรกติธรรมดาเราก็ต้องกินอาหาร, เราก็ต้องหาอาหาร, เราต้องบริหารร่างกายให้มันถูกต้อง มันจึงจะรอดชีวิตอยู่ได้; ฉะนั้นตามธรรมชาติมันก็มีปัญหายู่งแล้ว.

ทีนี้พอเกิดมาแล้วมาอยู่รวมกันเป็นโลก ปัญหาที่มากไปกว่าธรรมชาติมันก็เกิดขึ้น ที่เรียกว่า ปัญหาทางการเมือง: หมายความว่า เมื่อมาสัมพันธ์กันเข้ามันก็มีปัญหาใหม่แปลกออกไป ที่เรียกว่าวิวัฒนาการมากกว่าธรรมชาติ. เดียวนี้มนุษย์เราในโลก มีวิวัฒนาการด้วยสติปัญญา มีนั่นมีนี่ อย่างนั้นอย่างนี้ จนเพื่อจนเกิน จนได้เปรียบแก่กิเลส จะต้องต่อสู้

กับกิเลสยากมากไปกว่าเดิม ซึ่งเพียงแต่ต่อสู้กับธรรมชาติ. เดี่ยวนี้ต้องมาต่อสู้กับกิเลสคือความโง่ของมนุษย์ ที่ทำอะไร ที่ไม่ควรจะทำขึ้นมามากมาย ให้มีปัญหาเกิดขึ้นมากมาย; เกี่ยวกับการกินอาหาร เกี่ยวกับการนุ่งห่ม เกี่ยวกับการอยู่ อาศัยใช้สอย เกี่ยวกับการบำบัดโรคภัยไข้เจ็บ; นี่ปัญหามันก็ มากกว่าแต่ก่อน.

ที่นี้ที่ว่ามันโง่ ขอภัยใช้คำว่า มันบ้าหนักขึ้นไปอีกก็คือ สิ่งประเล้าประโลมใจ; ธรรมชาติของจิตมันก็ต้องการการประเล้า ประโลมอยู่แล้ว; ที่นี้มนุษย์ก็ขยายการกระทำที่เป็นการประเล้า ประโลมใจนี้มากไปเกินกว่าที่จำเป็น ซึ่งท่านทั้งหลายก็เห็นๆ กันอยู่แล้วว่ามันคืออะไรบ้าง ที่มนุษย์ได้ทำขึ้นมาสำหรับประ- เล้าประโลมใจ. จนเพื่อจนเกินแล้วอันนี้เองเป็นต้นเหตุแห่ง ความทุจริตคอรัปชั่น, ความไม่ซื่อตรงต่อความเป็นมนุษย์ของ กันและกัน เต็มไปทั่วโลก. นี่คือนิยามที่ออกมาจากวิวัฒนาการ ของมนุษย์นั้น ยิ่งในปัจจุบันนี้ยิ่งมากขึ้น เหมือนกับวง ตอนที่ แรกๆ มีโลก เป็นคนป่าอยู่ มันก็ไม่ค่อยมีปัญหาอย่างนี้. พอ มนุษย์เริ่มเจริญ เริ่มเจริญทางวัตถุ ปัญหาที่มาก; เดี่ยวนี้เจริญ จนเพื่อ ปัญหามันก็เพื่อเหมือนกัน. ฉะนั้นเราจึงแก้ปัญหาลำ- นี่ไม่ได้ เพราะว่ามันเป็นป่าวเป็นทาสของกิเลสมากเกินไป ก็ เลยมีปัญหา ยากที่สุดที่จะอยู่ในโลกชนิดนี้ให้เป็นปกติได้.

ฉะนั้น เรามีปัญหาทั้งส่วนตัวเรา เฉพาะตัวเราคนหนึ่งนี้

ก็ปัญหาประเภทหนึ่ง แล้วเราก็มีปัญหาเกี่ยวกับสังคม คือการผูกพันกันเข้าเป็นสังคม กระทั่งเป็นโลกทั้งโลกที่มีการเนื่องกัน. เดียวนี้เรามองให้ดีเราจะเห็นว่า มันมีการผูกพันกันทั้งโลก มีอะไรเกิดขึ้นที่ไหน ที่มุมโลกไหน แล้วผลที่มันสะท้อนออกมา นั้นมันถึงทั่วกันไปทั้งโลก; ฉะนั้นคนเขาจึงกลัวว่าสงครามมันจะเกิดขึ้นที่ไหน แล้วก็มีผลสะท้อนไปทั่วทั้งโลก. เพราะว่าโลกมันเล็กลงทุกที คือการคมนาคมมันวิเศษมากขึ้นทุกที จนโลกมันเล็กแล้ว. ก่อนนี้ถ้าจะไปเที่ยวทั่วโลก เขาว่าต้องแล่นเรือตั้ง ๓ ปี กว่าจะรอบโลก; เดียวนี้เราไปได้ใน ๓ วัน. ถ้าเครื่องบินขึ้นดีมันก็สักวันครึ่ง มันก็จะไปรอบโลกได้ โลกมันก็เล็กลงเพราะเหตุนี้. ฉะนั้นปัญหาจึงมาถึงกันหมด ก็เรียกว่ามันปั่นโลกที่อยู่ยากมากขึ้นทุกที; แล้วเราต้องแก่ง ต้องฉลาดให้ทันกัน จึงจะอยู่ในโลกชนิดนี้ได้.

ต้องดำรงชีวิตให้อยู่เหนือปัญหา

นี่โลกคืออะไร? โลกคือชีวิตที่มารวมๆ กัน แล้วก็ทำให้เกิดปัญหาในการดำรงชีวิต มีปัญหาทั้งตามธรรมชาติ, มีปัญหาทั้งที่มนุษย์ทำขึ้นมาผิดธรรมชาติ. มันก็มีปัญหาทั้งส่วนตัวและส่วนรวมผูกพันกัน. สรุปแล้วโลกนี้มันก็ไม่ใช่อะไรอื่น; โลกนี้คือกลุ่มแห่งปัญหาซับซ้อน ยุ่งเหยิง สางไม่ออก แล้วมันจะอยู่กันอย่างไรร.

เมื่อเรามีหน้าที่ที่ยังจะต้องอยู่ในโลกนี้ จะต้องดำรงชีวิตอยู่ในโลกนี้ซึ่งเต็มไปด้วยปัญหาดังที่กล่าวแล้ว; เราจะต้องอยู่ในท่ามกลางปัญหา โดยไม่ต้องเป็นอันตราย ไม่ต้องถูกกระทบกระเทือนด้วยปัญหา จะเรียกว่าเป็นศิลปะหรือไม่ ถ้าเราอยู่ได้, อยู่ได้ดีนี้จะเรียกว่ามีชีวิตอย่างศิลปะหรือหาไม่? ใครๆ ก็ต้องยอมรับว่า ถ้าอยู่ได้ดี มันก็ต้องเก่งมาก ขนาดเป็นยอดของศิลปะทีเดียว. ฉะนั้นเราจึงพูดกันถึง ศิลปะสำหรับการมีชีวิตอยู่ในโลก โดยเฉพาะแห่งยุคปัจจุบัน.

เมื่อโลกมันมีปัญหามาก มันก็เหมือนกับว่า มันระเกะระกะไปด้วยหนาม หรือด้วยของแหลมคม ที่จะยกตำคนที่อยู่ในโลก. ลองคิดดูสักแวบหนึ่งก็พอจะเห็นได้ว่าเราจะต้องระมัดระวังตัวมากขึ้นทุกที; ความปลอดภัยไม่รู้หายไปไหนหมด โดยเฉพาะในบ้านในเมืองที่เจริญ; เช่นเมืองหลวง เต็มไปด้วยอันตราย, แม้กลางวันแสกๆ บนถนนหนทาง, กระทั่งอยู่ในบ้านในเรือน ในห้องในหับของตน ก็ยังมีอันตราย, เรียกว่ามันแปลกจากแต่ก่อนมาก.

ที่นี้มันยังมีอันตรายชนิดอื่นที่มองไม่เห็นตัว; เช่นที่จะทำให้เราประสบกันเข้ากับโรคภัยไข้เจ็บ ความหมดเปลือง ความวินาศฉิบหาย วิตติอะไรต่างๆ นี้ก็มากมายหลายอย่าง. เรียกว่าโลกสมัยนี้มันเต็มไปด้วยอันตราย; เราจะอยู่ในโลกนี้โดยไม่ประสบอันตรายได้อย่างไรกัน. เราต้องเก่งมาก เราต้อง

ฉลาดมาก จึงจะมีชีวิตอยู่ในโลกนี้ ชนิดที่ไม่ไปโดนกันเข้ากับ
หนาม, หรือว่าอันตราย ที่มีอยู่ทั่วโลก.

วิธีที่จะอยู่ในโลกโดยอยู่เหนือปัญหา :

ข้อที่หนึ่ง อยู่ในโลกโดยไม่ถูกเขี้ยวของโลก.

มีรูปภาพในตึกโรงมหรสพทางวิญญาณ อยู่ภาพหนึ่งซึ่งมี
ความหมายมาก ขอให้ทุกคนสนใจ ว่าอยู่ในโลกเหมือนกับ
ลิงอยู่ในปากงู ไม่ถูกเขี้ยว; มันเป็นภาพพจน์หรืออุปมาที่
ให้ความหมายดีมากว่า ลิงงูมันอยู่ในปากงู คืออยู่ระหว่าง
เขี้ยว แต่มันไม่เคยถูกกับเขี้ยว; เพราะว่าย่อยอย่างมีศิลปะ :
จะโดยเจตนาหรือไม่โดยเจตนา นั้น เราไม่ต้องไปรู้. เรารู้แต่ว่า
ลิงงูไม่เคยถูกเขี้ยว ฉะนั้นเราจึงอยู่ในโลกนี้เหมือนลิงงู มัน
ไม่ถูกเขี้ยว.

เราอยู่ในโลกที่เต็มไปด้วยเขี้ยวของโลก. พิษสงอันตราย
ของโลกนี้เต็มไปหมด แล้วเราก็ไม่ถูกกับเขี้ยวของโลก. นี้เรียก
ว่าเขี้ยวของโลก อยู่ในระหว่างเขี้ยวของโลกโดยไม่ถูกเขี้ยวของ
โลก; นี้คือศิลปะแห่งการมีชีวิตอยู่ในโลก. ข้อแรก โดยไม่ต้อง
ถูกเข้ากับเขี้ยวของโลก. คนหนุ่มคนสาวระวังให้ดี มีโอกาสที่
จะถูกกับเขี้ยวของโลกมากกว่า; จะต้องศึกษาให้เข้าใจว่าอะไร
เป็นอะไร แล้วก็อยู่อย่างเฉลียวฉลาด. ไม่ถูกกันกับเขี้ยวของ
โลก, ไม่ต้องมานั่งร้องไห้ ไม่ต้องไปกระโดดหน้าตาย ไม่ต้อง

แขวนคอตาย ไม่ต้องยิงตัวเองตาย. นี่ก็เรียกว่ามันอยู่ในโลก
อย่างไม่ถูกเขี้ยวของโลก. ท่านไปคิดดูเถอะ จะเห็นได้ว่ามัน
ยิ่งจำเป็นยิ่งขึ้นทุกที สำหรับโลกยุคปัจจุบันนี้ นี่ข้อหนึ่งแล้ว
เรามีชีวิตอยู่ในโลกโดยไม่ถูกเขี้ยวของโลก.

ที่นี้มองดูอีกแง่ถัดไป ข้อที่สอง อยู่ในโลกโดยการกิน
เหยื่อแล้วไม่ติดเบ็ด;

โลกนี้มันเต็มไปด้วยเหยื่อล่อ ให้เกิดความอรร้อย ทางตา
ข้าง ทางหูข้าง ทางจมูกข้าง ทางลิ้นข้าง ทางผิวหนังข้าง
ทางจิตใจข้าง. เต็มไปด้วยความเอร็ดอรร้อยที่จะล่อ; แล้วสัตว์
เหล่านี้ก็หนีไม่ได้ ก็ไปกินเข้า แล้วก็ติดเบ็ดคือความทุกข์. เรา
จะทำอย่างไร ที่จะเป็นเหมือนปลาที่มันฉลาดเป็นพิเศษ กินแต่
เหยื่อแล้วไม่ติดเบ็ด. เตี้ยวนี้มันบินปลาโง่ทั้งนั้นแหละ ไปกิน
เหยื่อเหล่านั้นเข้าแล้วก็ติดเบ็ด คือความทุกข์ ไม่มากก็น้อย
ไม่ทางกายก็ทางจิต, โดยมากก็คือความระทมทุกข์ เพราะไป
เป็นทาสของเหยื่อ คือติดเบ็ด.

พึงรู้จักเหยื่อของโลก

ในโลกนี้มี ๓ เรื่อง อาตมาเคยสรุปให้ฟัง ให้จำกันได้
เป็นหลักง่ายๆ ว่า สาม ก. ก. กิน แล้ว ก. กาม แล้วก็ ก.
เกียรติ เรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ นี่เป็นเหยื่อของโลก
ในโลกได้ทั้งนั้น.

เรื่องที่ ๑ เรื่องกิน ก็อย่าให้มันติดเบ็ด เกิดปัญหาขึ้น เพราะการกิน วินาศไปเพราะการกิน; โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กินที่ไม่ต้องกิน เช่นกินเหล้า หรือกินอะไรที่มันมากเกินไปจนเกินจำเป็น ที่มันไม่ต้องกิน แม้แต่กินอาหารก็กินกันจนเกิน จนเสียนิสัยที่จะต้องกินเกิน, กินแพง จนเงินเดือนไม่พอใช้. นี่ก็อย่าให้มันมีลักษณะเหมือนกับติดเบ็ดในโลกเกี่ยวกับการกิน.

ที่นี้เรื่องที่ ๒ เรื่องกาม นี่มันไม่ใช่เรื่องจำเป็น แต่มันก็เกินกว่าที่มนุษย์จะบังคับได้; เพราะธรรมชาติมันเป็นผู้กำหนดมา มันใส่อวัยวะภายในของคนเราบางอย่างมา, ต่อมาแกลนด์ประเภทนั้น ซึ่งจะต้องเกิดความรู้สึกในทางกามหรือทางเพศขึ้นมา อย่างที่จะหลีกเลี่ยงไม่ได้แล้วธรรมชาติอันสูงสุด หรือพระเจ้านี้ฉลาดเหนือมนุษย์ ใส่สร้อยสูงสุดมาในสิ่งที่เรียกว่ากาม เพื่อให้คนหลง, แล้วก็ตกเป็นทาสของกาม, แล้วก็ทำหน้าที่ที่น่าเกลียดน่าชัง สกปรก เหน็ดเหนื่อยที่สุด คือการสืบพันธุ์.

ถ้าไม่มีอะไรมาล่อมาหลอกกันขนาดหนัก คือรสแห่งกาม แล้วคนก็ไม่สืบพันธุ์ พันธุ์มันก็สูญ. ธรรมชาติไม่ต้องการให้สูญพันธุ์ หรือพระเจ้าไม่ต้องการให้สูญพันธุ์ ก็ใส่เรื่องกามมาในชีวิตนี้อย่างเหนียวแน่น, อย่างทุกคนก็ตกอยู่ใต้อำนาจ. ฉะนั้นถ้าเราไม่รู้เท่าทัน เราก็ตกเป็นทาสของกาม, มันก็ติดเบ็ดของกาม. ถ้ารู้เท่าทันกินเหยื่อไม่ติดเบ็ด, บริโภคกามโดย

ไม่ต้องรับโทษทุกข์เพราะกามก็ดี ก็เรียกว่าความมงดงามได้.

ที่นี้เรื่องที่ ๓ คือเรื่องเกียรติ, คนเราหลงไหลในเกียรติ. ถ้าเรื่องกินหมดไปแล้ว เรื่องกามหมดไปแล้ว ก็มาติดเรื่องเกียรติ, หลงเกียรติ ยอมตายเพราะเกียรติ; นี้มันก็ไม่มงดงาม. ถ้าจะมีเกียรติอย่างที่ไม่ต้องทุเรศตามันก็จะน่าดูและมงดงาม.

ฉะนั้นกินเหยื่อแล้วก็ไม่ติดเบ็ดของเรื่องกิน เรื่องกาม และเรื่องเกียรติ นี่เป็นศิลปะอย่างยิ่ง ในการที่จะมีชีวิตอยู่ในโลกนี้. นี่เป็นแง่หนึ่งที่ต้องมองเพื่อดำรงชีวิตอยู่ในโลกให้มงดงาม.

ที่นี้แง่ถัดไป ข้อที่สาม อยากจะพูดว่า อยู่ในโลกโดยเป็นผู้ชนะโลก.

พูดได้ว่า คนในโลกทั้งหมดก็ว่าได้ อยู่ในโลกอย่างผู้พ่ายแพ้, พ่ายแพ้ต่ออำนาจของโลก, สิ่งหลอกลวงยั่วยวนของโลก, ทนทุกข์ขมแอมแค้นไปทั้งนั้น. นี้เราจะมีศิลปะอยู่ในโลกอย่างผู้มีชัยชนะเหนือโลกตลอดเวลา, เราจะไม่พ่ายแพ้แก่โลก, เราไม่ต้องหนีโลก.

คำว่า หนีโลก นั้นเป็นคำพูดที่โง่เขลาที่สุด; เช่นว่า บวชหนีโลก นี่เป็นไปไม่ได้ในทางพุทธศาสนา บวชนี้เพื่อเอาชนะโลก, เพื่อหาวิธีที่จะเอาชนะโลก; ไม่ใช่บวชหนีโลก, บวชหนีโลกนั้นคนโง่พูด พูดตามความคิดของเขาเอง. เตี้ยวันนี้อยู่ในโลกไม่ต้องหนีโลก เพราะว่าอยู่อย่างผู้ชนะโลก, มีชัยชนะเหนือโลกทุกอย่าง : เรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ เรื่องเป็นอยู่ใน

แบบไหน, เราก็เป็นผู้ชนะได้. โลกไม่บีบคั้นเราได้; เพราะฉะนั้นเราไม่ต้องหนีโลกไปบวชดอก. ธรรมะมีไว้สำหรับให้คนอยู่ในโลกอย่างผู้มีชัยชนะ, อยู่ในโลกด้วยชัยชนะ.

นี่คือธรรมะของพระพุทธเจ้า ธรรมะของพระพุทธเจ้ามีวัตถุประสงค์ให้คนอยู่ในโลกโดยมีชัยชนะอยู่เหนือโลก. ฉะนั้นคนที่ไม่รู้จัก มันใช้ไม่เป็น ก็พ่ายแพ้ แล้วก็ว่าหนีโลกไปบวชนี้ยิ่งโง่ ๒ เท่า ๓ เท่า. ธรรมะต้องการให้อยู่ในโลกนี้ เอาชนะทุกอย่าง : เรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ เรื่องอะไรก็ตามที่มันมีอยู่ในโลก. เราจะต้องอยู่อย่างชนะ; ไม่ใช่ชนะอย่างบ้าบิ่นชนะอย่างโง่เขลา, อันนั้นมันก็ใช้ไม่ได้. มันต้องชนะจริงๆ คือมันไม่สร้างปัญหาขึ้นมา อยู่ได้อย่างสะดวกสบาย.

ถ้าอยู่ในโลกด้วยความพ่ายแพ้ มันก็เหมือนตกนรกแหละ. มันตกนรกอยู่ที่ในโลก ซึ่งอยู่ด้วยความพ่ายแพ้. ถ้าว่าเราอยู่ในโลกด้วยชัยชนะ มีศิลปะ แล้วก็เหมือนกับอยู่ในสวรรค์ ได้เหมือนกัน. มีวิธีการทำให้จิตใจอยู่ด้วยความพอใจ ความสนุกสนาน เยือกเย็นเป็นผาสุก; นี่ชนะโลก มีหลักธรรมะมากพอที่จะเอามาใช้ให้เป็นผู้ชนะโลก อยู่ในโลก.

อยู่ใต้อำนาจโลกธรรม ๘ ก็แพ้แก่โลก

ที่เราจะพ่ายแพ้ก็คือสิ่งที่มันมีคุณค่าในทางลลอลวง ยั่วชวน ที่ลลอลวงนี่ก็มี, และที่เป็นสภาวะตามธรรมชาติมัน

ก็มี, ท่านรู้ไว้เถิดว่ามันมีอยู่ ๒ ฝ่ายที่เราจะแพ้มัน.

ฝ่ายที่ ๑ ก็คือที่มนุษย์สมมติ หลงยึดถือปฏิบัติกันขึ้นมาเอง เขาเรียกกันว่า โลกธรรม-ธรรมที่มีอยู่ในโลก, คือสิ่งที่มีอยู่ในโลก เรียกว่าโลกธรรม. ยกตัวอย่างไว้เป็นเรื่อง ได้ลาภแล้วก็เสื่อมลาภ, ได้ยศได้เกียรติแล้วก็เสื่อมยศเสื่อมเกียรติ, ได้สรรเสริญแล้วก็ได้นินทา, แล้วก็ได้สุขได้ทุกข์, ก็แยกเป็น ๔ คู่ รวมเป็น ๘ เรียกว่า โลกธรรม ๘.

ใครบ้างที่ไม่กระทบกันเข้ากับโลกธรรม? ถ้าอยู่ในโลกมันต้องกระทบกันเข้ากับโลกธรรม; เพราะว่าในโลกมันมีสิ่งนี้เป็นลักษณะของมัน.

เราได้ลาภแล้วเสื่อมลาภ; คนโง่มันแพ้ทั้งขึ้นทั้งล่อง. เมื่อได้ลาภ มันก็เอามาสำหรับเป็นบำนาญ, ไปยึดมันถือมันหึงหวง อิจฉาริษยาอะไร เพราะการได้ลาภ, แล้วก็วิตกกังวลในลาภที่ได้มา แล้วมันก็เป็นโรคประสาทเพราะลาภที่มันได้มานั่นเอง นี่มันพ่ายแพ้แก่การได้ลาภ.

ที่นี้พอเสียลาภ มันก็มาร้องไห้ร้องท่ม ตีอกชกหัว เป็นทุกข์ทรมาน ไปฆ่าตัวตายเพราะการเสียลาภก็มี เป็นทุกข์อย่างยิ่ง. นี่มันก็แพ้แก่โลกในการเสียลาภ. ได้ลาภมาก็แพ้เสียลาภไปก็แพ้ แพ้ทั้งขึ้นทั้งล่อง; นี่เป็นเรื่องของคนโง่.

ที่ได้ยศแล้วเสื่อมยศ มันก็เหมือนกันอีก. ได้ยศสำหรับมาโง่มาหลง มาเป็นสุนัขบ้า, แล้วก็เสื่อมยศเสียยศไป มันก็

มาเป็นทุกข์ทรมานอยู่ นี่เรียกว่าแพ้ทั้งขึ้นทั้งล่อง.

นี้ได้สรรเสริญได้นินทา เขาสรรเสริญมันก็เลิลงใจ ใจกว่า เดิม, เขานินทาว่าร้ายมันก็โกรธแค้นและเป็นทุกข์ มันแพ้ทั้ง ขึ้นทั้งล่อง.

ได้ความสุขความทุกข์ ได้สุขมาสำหรับใจ, ได้ความทุกข์ มาสำหรับทนทรมาน.

ฉะนั้นเราจะรู้เท่าทันสิ่งเหล่านี้ทั้งหมด ไม่มาทำให้เกิด แพ้ทั้งขึ้นทั้งล่องอย่างนี้ได้; อย่างนี้เรียกว่าเราชนะโลก ในแง่ ของการปรุงแต่งในโลก หรือที่มนุษย์ทำขึ้นมา สมมติขึ้นมา บัญญัติขึ้นมา อย่าไปแพ้มัน.

ฝ่ายที่ ๒ ที่ว่าในแง่ของธรรมชาติ สภาวะธรรมตาม ธรรมชาตินี้ ก็อย่าไปแพ้มัน; เช่นว่า ต้องเกิด ต้องแก่ ต้องเจ็บ ต้องตาย อย่างนี้ อย่าต้องไปร้องไห้เป็นทุกข์เพราะเหตุนั้น มันจะใจ, มันเป็นของธรรมดาที่ว่าจะต้องเกิด ต้องแก่ ต้องเจ็บ ต้องตาย หรือมีอะไรแทรกอยู่ในระหว่างนั้นอีกมากมาย อย่า ไปแพ้มัน.

วิชาของพระพุทธเจ้าได้ทรงประทานมาให้ครบถ้วนแล้ว สำหรับจะเอาชนะความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย คือข้อที่พระพุทธองค์ทรงกำชับอย่างยิ่งว่า พวกเธอจงไปประกาศพรหมจรรย์ ให้มีความงามในเบื้องต้น ท่ามกลาง และ เบื้องปลาย นั้นแหละ. ถ้าภิกษุเหล่านั้นไปประกาศพรหมจรรย์

ได้ตามนั้นจริง ก็คือการไปแจกยาหรือเครื่องค้ำกัน ให้มนุษย์
ไม่ต้องเป็นทุกข์เพราะการเกิด แก่ เจ็บ ตาย. แล้วก็รับเอา
พรหมจรรย์หรือยาอันวิเศษนี้ เอามาใช้ประจำชีวิตของเรา; เรา
ก็ไม่ต้องแพ้ก่โลก ในสภาวะธรรมดา เช่นการที่ต้องเกิด ต้อง
แก่ ต้องเจ็บ ต้องตาย.

เดี๋ยวนี้อะไรชนิดหนึ่งก็เป็นทุกข์เดือดร้อน ร้องท่มร้องไห้
เพราะความเจ็บไข้. แม้แต่เพราะความชรา ก็ตื่นรันทนทรมาน
อยู่ ต่อสู้อย่างโง่เขลา มันก็ยังมีปัญหามาก; แม้ความตายนี้
มันก็ไม่ควรจะมีปัญหามาก ให้เดือดร้อนกระวนกระวาย ควร
จะตายอย่างมีศิลปะ. พุดแล้วมันก็จะน่าหัว. คนบางคนคงจะ
นึกหัวอยู่ในใจ ว่าให้ตายอย่างมีศิลปะ. คือตายอย่างชนิดที่
ไม่มีความหมายอะไรมาชุ่มเชิงจิตใจของเราให้เป็นทุกข์. เรา
สามารถจะหัวเราะเยาะความตาย หรือพูดอีกทีหนึ่งก็ว่า กวัก
มือเข้ามาๆ มาต่อสู้กัน; นี่ตายอย่างมีศิลปะ.

ถ้ามีธรรมะจริง มันตายเสร็จแล้วก่อนแต่ร่างกายตาย,
ตัวกู ตัวตน นั้นมันตายเสร็จแล้วก่อนแต่ร่างกายตาย; นั่นคือ
ผลของการปฏิบัติตามพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า. ฉะนั้น
ความตายเลยไม่มีความหมาย; เอาชนะความตายได้ เอาชนะ
มัจจุราชได้ เพราะการปฏิบัติธรรมะสูงสุดในพระพุทธศาสนา
คือเรื่องสุญญตา เรื่องอนัตตา นั่นเอง.

รูปภาพที่น่าดูที่สุด ในตึกหลังนี้ก็มี คือภาพเรื่อง ทนวด-

เต๋า เขากระต่าย นอกบ แต่ว่าคนโง่ไม่รู้เรื่องแน่; เพราะคนโง่ไม่อยากจะดูเรื่องนี้ด้วย พอได้ยินก็สั่นหัวเสียแล้ว, เพราะเขาทำไว้ให้คนฉลาดดู. ขอร้องให้ดูกันเสียใหม่อีกทีว่า เรื่องหนวดเต๋า เขากระต่าย นอกบ นั้นมันเป็นอย่างไร; นั่นแหละคือเรื่องชนะความตาย.

เอาละ, เป็นอันว่าเราดำรงชีวิตอยู่ในโลก โดยมีชัยชนะอยู่เหนือโลกตลอดเวลา, ไม่ต้องแพ้กโลก ไม่ต้องหนีโลก ซึ่งมันหนีไปไหนไม่ได้ มันพูดแต่ปาก, ทั้งในแง่ของการปรุงแต่งโดยมนุษย์, กระทั่งในแง่ของการเป็นไปเองตามธรรมชาติของสิ่งที่มีเป็นธรรมชาติ. นี่คือการดำรงชีวิตอยู่ในโลกชนิดที่ไม่พ่ายแพ้กโลก อยู่เหนือโลก อยู่อย่างไม่ถูกเขี้ยวของโลก อยู่อย่างกินเหยื่อแล้วไม่ติดเบ็ด อยู่อย่างที่ว่า ชนะปัญหาทุกอย่างในโลก อย่างที่กล่าวมาแล้ว.

ตัวอย่างเฉพาะบางเรื่อง

อ้อ, ทีนี้มันเป็นหัวข้อที่คลุม คลุมกว้างมากเกินไป. เราควรจะยกตัวอย่างเฉพาะเรื่อง มาพูดกันบ้าง ให้เป็นที่เข้าใจว่ามันเช่นอะไรบ้าง, หรือมันเกี่ยวกับอะไรบ้างให้มาเป็นตัวอย่าง. อาตมาจะยกมาสัก ๔ อย่าง คือเรื่อง การงาน เรื่องทรัพย์สินสมบัติ เรื่องครอบครัว และเรื่องความสุข.

๑. เรื่องการงาน.

เรื่องที่ ๑ คือเรื่องการงาน ชีวิตมันต้องมีการงาน การงานโดยธรรมชาติ, ที่ต้องทำตามธรรมชาติโดยไม่รู้สึกรู้สีกตัว นี้ก็เป็นการทำงานประเภทหนึ่ง. แล้วการงานอีกประเภทหนึ่ง เราทำอยู่ด้วยความรู้สึก, แล้วก็จะฝืนความรู้สึก เพราะเราขี้เกียจทำการงาน, การงานที่ตามธรรมชาติ.

เช่นว่าเราต้องทำอะไรอย่างหนึ่ง ที่ให้ร่างกายมันปรกติสบายมีชีวิตอยู่ได้; เช่นนอนมากแล้วมันก็ต้องลุกขึ้นนั่ง นั่งนานนักมันก็ต้องลุกขึ้นยืน ยืนนานนักก็ต้องเดิน ซึ่งมันต้องทำไม่อย่างนั้นชีวิตมันปรกติไม่ได้. เราต้องอาบน้ำ เราต้องถ่ายอุจจาระปัสสาวะ, เราจะต้องทำการงาน คือการบริหารกาย ทั้งอย่างน้อยๆ เล็กๆ น้อยๆ และอย่างใหญ่ๆ ที่เราจะต้องทำ. เมื่อเราจะต้องกินอาหาร เราก็ต้องหาอาหาร มันก็มีการงานมากขึ้น หรือว่ามันเนื่องกับผู้อื่นกว้างออกไป. การงานมันก็ขยายตัวออกไป รวมแล้วก็เรียกว่าการงาน.

เพื่อจะให้เรามองเห็นว่า การงานนั้นมันคู่กับชีวิต หรือมันเป็นอันเดียวกับชีวิต ชีวิตต้องเป็นการงาน การงานต้องเป็นชีวิต; ถ้าไม่มีการงานชีวิตมันอยู่ไม่ได้. เป็นอันว่าเราหลีกเลี่ยงการงานไม่พ้น แต่ก็มีไม่กี่คนที่ชอบทำการงาน, ทุกคนขี้เกียจทำการงาน. พูดอย่างนี้จริงหรือไม่จริง ขอให้ท่านทั้งหลายทุกคนไปคิดดู ที่อาตมาพูดว่า ทุกคนมันขี้เกียจทำการงาน.

ที่ทำการงานอยู่ข้างนั้น เพราะความจำเป็นบังคับ; เช่น กลัวเมียดำ จึงไปทำการงาน อย่างนี้ หรือมันไม่มีอะไรจะกิน ก็ต้องไปทำการงาน. ที่ทำการงานเป็นข้าราชการ เป็นชาวนา ชาวสวน เพราะว่าการจำเป็นบังคับทั้งนั้นแหละ; เนื้อแท้ มันไม่ได้รักที่จะทำการงานให้เหน็ดเหนื่อย มันอยากจะนอนพักผ่อนเล่นหัว คือไม่ทำการงาน.

เราจึงมองเห็นว่า คนยังโง่มากที่ไม่รักการงาน; เดียวนี้ ทำด้วยความจำเป็นบังคับ มันก็คือตกรกนั่นเอง. ฉะนั้น ทุกคนตกรกอยู่ตลอดเวลา คือต้องทำการงานด้วยการฝืน ความรู้สึก, มันไม่อย่างทำงานก็ต้องไปออฟฟิศเพราะว่าต้อง เบิกเงินเดือนมากิน; ถ้าไม่ทำงานมันไม่มีเงินเดือน อย่างนี้เป็นต้น. มันก็ต้องทนทำงาน, ทนไปทำงานนั้นคือการตกรก นี่คนโง่จะต้องตกรกการงาน ตลอดปีตลอดชาติ.

ถ้าคนรู้ธรรมะมีธรรมะ จะเห็นว่าการงานนั้นคือชีวิต, การงานนั้นคือการทำหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ. นั่นคือการปฏิบัติธรรม มันก็เลยสนุกในการทำงาน, เมื่อทำงานสนุก ไม่สนุกเมื่อเลิกงานหรือไปเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจ นั่นเป็นเรื่องบ้า, เห็นเป็นเรื่องบ้าไปเลย; แม้ต้องทำงานอยู่ที่ออฟฟิศ หรือใน โรงงาน ในที่ทำงานทั้งหลาย มันกลับสนุก. คนนี้ไม่ตกรกเลย, ไม่ตกรกการงาน, แต่กลับได้สวรรค์แห่งการงาน มีความสุขสนุกสนานพอใจอยู่ในการกระทำงาน. นี่ก็คือศิลปะ

แห่งการดำรงชีวิตอยู่ในโลก เกี่ยวกับเรื่องการทำงาน.

สรุปความสั้นๆ ว่า การงานไม่เป็นการทรมานแก่บุคคลนั้น ซึ่งเป็นคนฉลาด. การงานเป็นนรกสำหรับคนโง่ทุกคนที่ไม่ชอบการงาน : มานั่งทำงานอยู่ที่โต๊ะนั้น กระพืดกระพืดอดอยากจะถึง ๔ โมงเย็นเร็วๆ จะไปบ้าน จะไปกินไปเล่น; คนชนิดนี้การงานคือนรก สุขเหาะเขาอยู่ตลอดเวลา, ไม่มีศิลปะ เพราะที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ.

ต้องไปปรับเสียใหม่ให้การงานเป็นสวรรค์ เป็นสุขสนุกสนานอยู่ในการทำงาน ไม่เป็นการทรมานแต่ประการใด, ให้มองไกลออกไป คือฉลาดมากขึ้นไปอีก ว่าการงานคือการศึกษ และการปฏิบัติธรรม, การงานคือการศึกษาระยะ การงานคือการปฏิบัติธรรมะ. ก่อนนี้เราไม่มีความรู้เรื่องการงาน พอเราไปทำงานเข้าเราก็รู้.

การศึกษาจบต่อเมื่อมีผลของงาน.

นี่ย่อเอาอดีตไปนะ ว่าวิชาความรู้เรื่องการงานนั้นเรียนได้จากมหาวิทยาลัย หรือวิทยาลัย โรงเรียนอาชีพอะไรต่างๆ; นั้นมันยังไม่รู้ จะไปรู้จริงต่อเมื่อมันไปทำงานเข้าจริงๆ; ฉะนั้นตัวการงานจริงๆ จึงจะเป็นการศึกษา. อย่างเรียนวิชาแพทยมานี้ มันก็เหมือนกับฝัน จนกว่าไปปฏิบัติงานเข้าจริงพอสมควร แล้วมันจึงจะรู้วิชานั้นๆ. อาชีพอย่างอื่นก็เหมือนกัน ต่อเมื่อ

ไปทำการงานในหน้าที่นั้นๆ จึงจะมีความรู้ในเรื่องนั้นๆ. นี้เรียกว่าการงานเป็นการศึกษา.

การศึกษาไม่จบลงแค่ได้รับปริญญา ไม่ใช่หาว่าคุณจะโง่; แต่อยากจะบอกให้รู้ล่วงหน้าว่า การศึกษาไม่ได้จบอยู่แค่รับปริญญา. การศึกษาจะจบต่อเมื่อได้รับผลของการทำงาน ในปริญญาสาขาที่คุณได้รับ. อย่าเข้าใจว่าการศึกษาจบเมื่อวันรับปริญญา การศึกษามันจบเมื่อไปทำงานในหน้าที่นั้นๆ สำเร็จแล้ว, การศึกษาในเรื่องนั้นๆ มันออกมาจากการงาน. ฉะนั้น การงานเป็นการศึกษา ควรจะรักการงาน พอใจการงาน ในฐานะเป็นการศึกษาเสียขั้นหนึ่งก่อน.

การงานต้องเป็นการปฏิบัติธรรม.

แล้วการงานเป็นการปฏิบัติธรรม; ทำงานเป็นอะไร, เป็นครู เป็นหมอ เป็นพ่อค้า เป็นอะไรก็ตาม, การที่ทำงานสำเร็จต้องประกอบไปด้วยธรรมะมากมายเหลือเกิน. เขาจะต้องมีความรู้เรื่องนั้น, เขาจะต้องมีความอดทน อดกลั้น ในเรื่องนั้น, ต้องมีสติสัมปชัญญะในเรื่องนั้น, ต้องมีความเฉลียวฉลาด ปฏิภาณ ในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าเกี่ยวกับเรื่องนั้น, เขาต้องมีสัจจะ ความซื่อตรง จริงใจ ขยันขันแข็ง ในการงานนั้น, เขาจะต้องกล้าหาญเพียงพอในหน้าที่ของตน. ธรรมะเกือบหมดทั้งพระไตรปิฎกมาอยู่ในตัวการงาน เมื่อทำการงาน.

ฉะนั้นใครจะทำงาน โดยที่ไม่ต้องปฏิบัติธรรมะนั้นไม่ได้
ดอก.

เป็นชวานาโถนาอยู่ในนากับควาย แต่เขาต้องมีธรรมะ
เกือบจะทั้งหมด คือความรู้ว่าจะโถนาอย่างไร : มีวิริยะความ
พากเพียรโถนาอย่างไร, มีอุตสาหะ มีจิตตะ มีวิมังสา มี
คุณธรรมที่ช่วยให้สำเร็จทุกอย่างในการโถนา มันจึงจะโถนาได้.
ฉะนั้นการงานเป็นการปฏิบัติธรรมอยู่โดยอัตโนมัติ.

ทำงานด้วยธรรมะจะเกิดความพอใจและเป็นสุข.

ที่สำคัญที่สุดก็คือ ทำลายความเห็นแก่ตัว ทำลายความ
ซี้เกียจในการทำงานนั่นเอง. ขอให้ทำงานเถอะ จะทำลาย
ความซี้เกียจในการทำงาน, เราจะให้การงานนี้ไม่เป็นนรก
สำหรับเรา, ไม่เป็นการทรมานสำหรับเรา, แต่ให้เป็นสิ่งที่น่า
ชื่นใจสำหรับเรา คือเป็นการศึกษาชีวิต ศึกษาธรรมะ ปฏิบัติ
ชีวิต แล้วก็มีมีความสุขสนุกอยู่ในการงาน ซึ่งเป็นความสุขจริง.
ถ้าเราเป็นคนจริง มีธรรมะจริง รู้ว่าการทำหน้าที่ของมนุษย์
คือการปฏิบัติธรรมะ ก็พอใจในการทำงาน มันก็เป็นความสุข
อยู่ที่ความพอใจ.

เราพูดเป็นหลักจิตวิทยาได้เลยว่า ความสุขนั้นคือความ
พอใจ, เกิดมาจากความพอใจ. ถ้าความพอใจโง่ ก็สุขโง่,
ความพอใจหลอกลวง ก็สุขหลอกลวง, ถ้าความพอใจแท้จริง

ก็เป็นสุขที่แท้จริง. ฉะนั้นเราไปทำให้มันเกิดความพอใจที่แท้จริง
พอใจในชีวิต พอใจในการงาน แล้วก็ทำอยู่ด้วยความพอใจ
ก็เป็นสุข.

ความพอใจนี้มันเป็นอย่างอื่นไม่ได้ มันต้องเกิดความสุข:
ความพอใจทุกชนิดจะให้เกิดความสุข. เราพอใจอย่างถูกต้อง
มันก็เกิดความสุขอย่างถูกต้อง, ไม่ใช่พอใจอย่างกิเลส. ถ้า
พอใจอย่างกิเลส มันไม่คิดทำงาน พอได้ไม่ทำงานมันก็พอใจ:
อย่างนี้มันก็เป็นความสุขปลอม เต็มวันนี้มีความสุขพอใจอย่าง
ถูกต้อง มันก็เป็นความสุขอย่างถูกต้อง ขอให้พอใจเมื่อได้ทำ
อะไรอยู่ แล้วเป็นสุขเพลิดเพลินอยู่ มันก็เลยไม่ต้องนึกถึงเงิน
ที่จะได้รับ เมื่อไปขายเมื่อไปอะไรนั้น มันเป็นความสุขหลอกลวง.

เราเป็นข้าราชการทำงานอยู่ที่โต๊ะทำงาน เป็นสุขอย่าง
ยิ่งในการทำงาน แต่เราเบื่อมันก็ตกนรกอยู่ที่โต๊ะทำงาน. เรา
คิดว่าพอถึงเย็นเลิกงาน เราจะไปเที่ยวกินเหล้าเมายากามารมณ์
อะไรก็เป็นความสุข นั่นกลายเป็นความโง่, มันไม่ใช่ความสุข
ไปยัดเยียดให้เป็นความสุขมันก็เป็นความโง่. ฉะนั้นสุขที่แท้จริง
อยู่เมื่อทำการงานถูกต้องตามความเป็นมนุษย์; เรามีความ
เป็นมนุษย์ ทำหน้าที่ของมนุษย์อย่างถูกต้อง เราพอใจ เรา
ยกมือไหว้ตัวเองได้ นั่นคือความสุข. พอถึงวันเงินเดือนออก
ไม่รู้ไม่ชี้ มันไม่ไปไหนเสียดอก เราไม่ต้องไปนึกถึงมัน; จะเอา
เงินเดือนไปใช้ก็ใช้ให้ถูกต้อง, อย่าบ้าใช้เพื่อทำลายตัวเองให้

วินาศ.

ชาวนาคนหนึ่ง โถนามีความสุขอย่างยิ่ง : ชุดดินก็มี
ความสุข โถนาก็มีความสุข อะไรๆ ก็มีความสุข; พอข้าวสุก
เอาไปขายได้ ไม่รู้ไม่ชี้. ลูกเมียครอบครัวเขาจะไปทำกันอย่างไร
ก็ไม่รู้ไม่ชี้. ฉันทันเป็นสุขเมื่อโถนา เมื่อชุดนา เมื่อทำการงาน;
นี่ความสุขอย่างนี้มันแท้จริงกว่า. ถ้าจะไปเอาเงินที่เขาขาย
ข้าวนั้นได้ มากินเหล้าเมายา มันก็เรื่องบ้าเลย, มันเป็นคนบ้า
เลย. แต่ก็เป็นกันอยู่โดยมาก เมื่อขายข้าวได้ก็ไปบิบบันเอา
มาจากภรรยา, เอามากินเหล้าเมายาตามแบบของคนบ้า ตาม
แบบของคนยักษ์มารภูติผีปีศาจ, มันหาความสุขด้วยเรื่อง
หลอกลวงชนิดนั้น.

ชาวนาของพระพุทธรเจ้าเป็นสุขอยู่ เมื่อชุดนา ทำนา
โถนา อะไรเสร็จ มันเป็นสุขพอเสียแล้ว, มันไม่ต้องการความ
สุขชนิดไหนอีก, ไม่ต้องเอาเงินขายข้าวได้ไปซื้อเหล้า ซื้อสิ่ง
สำเร็จสำเร็จอะไร.

นี่ขอให้มีความสุขจากการงาน ในขณะที่ทำการงานมัน
สุขเสียแล้ว มันก็ไม่ต้องไปหาความสุขที่หลอกลวงคดโกงที่ไหน
อีก, นี้ปัญหามันหมดไป. เรามีการงานที่เป็นสวรรค์ไม่เป็นนรก
นี้เรียกว่าดำรงชีวิตถูกต้องในแง่ของการงาน.

ทำงานต้องทำด้วยสติปัญญา.

มีศิลปะที่อยากจะบอกกันอีกสักข้อหนึ่งว่า จงทำการงานด้วยสติปัญญา คือรู้ว่าเราเป็นมนุษย์ มีหน้าที่อย่างมนุษย์ แล้วก็ทำหน้าที่อย่างมนุษย์ แล้วก็มีความสุข; นี่ทำการงานด้วยสติปัญญา. อย่าทำการงานด้วยกิเลสตัณหาหรือความหวัง; ถ้าทำด้วยตัณหา คือความอยาก, อาสาคือความหวัง แล้วมันก็ตกนรกอีกเหมือนกัน.

เมื่อเราทำการงาน เรามีความรู้ถูกต้องว่าทำอย่างนี้, ทำด้วยสติทำด้วยปัญญาอย่างนี้. อย่าทำด้วยความหวังว่าเมื่อไรมันจะออกผลมา, อย่าทำด้วยความอยาก คือตัณหา อยากเหมือนใจจะขาดที่จะเห็นผลงาน; นี่คนบ้ามันจุดไฟขึ้นสุ่มเผาตัวเอง. ความอยากนั้นเป็นไปติดต่อกันไม่ขาดตอน นี่เรียกว่าความหวัง, ยิ่งหวังเท่าไรยิ่งเผาหัวใจเท่านั้น. ฉะนั้นอย่าทำด้วยความอยาก, อย่าทำด้วยความหวัง.

ยกตัวอย่างเหมือนกับว่า ชี้อลิ้อตเตอร์ี่มาแผ่นหนึ่งแล้ว ก็อย่าไปสนใจจนนอนไม่หลับว่ามันจะถูกเมื่อไร, ไม่ต้องสนใจลืมเสียก็ได้ ไว้ไปตรวจดูเมื่อถึงวันฉลากมันออกก็แล้วกัน. ตลอดหลายๆ วันนั้นอย่าไปหวังให้มันบ้า, อย่าไปหวังให้มันเป็นคนนอนไม่หลับ หรือว่าทรมานจิตใจ. การงานนี้ก็เหมือนกัน ทำนา ทำสวน ค้าขาย หรืออะไรก็ทำไปด้วยสติปัญญา; ระวังความอยากความต้องการในผลงานเสีย, แล้วก็ระวัง

ความหวัง ที่เด็กๆ เขาชอบหวังกันนักเสีย, สนุกเป็นสุขอยู่ใน การกระทำ แล้วผลมันก็ออกมาเอง.

คนโง่ก็ถามขึ้นมาว่า ถ้าอย่างนั้นเอากำลังใจที่ไหนมาทำงาน ถ้าไม่หวัง ถ้าไม่สอนให้อยาก ไม่สอนให้หวัง? เราก็ตอบว่า นั้นมันเรื่องของคนโง่ ต้องเอากิเลสตัณหามาเป็นกำลังใจสำหรับ ทำการงาน. เรามั่นลูกศิษย์พระพุทธเจ้า เราไม่โง่, เราเอาสติ และปัญญา นั้นแหละมาเป็นกำลังใจสำหรับทำการงาน. พวก โน้นทำงานด้วยกำลังใจของกิเลส เช่นความอยากและความหวัง เป็นต้น; เราเป็นพุทธบริษัท ทำการงานด้วยกำลังใจแห่งสติ- ปัญญา, กำลังใจแห่งปัญญานี้ดีหรือมากกว่ากำลังใจแห่งความหวัง หรือความอยาก ซึ่งเป็นกิเลส.

ท่านทั้งหลายอาจจะทำงานมาแล้ว ด้วยความอยากและ ความหวัง. ไปทบทวนความจำดูเถิดว่า มันเผาจิตใจอย่างไร. เดียวนี้เราจะหยุดการทำด้วยความอยากหรือด้วยความหวัง; แต่ทำด้วยกำลังใจของสติปัญญา; ส่วนความหวังนั้นเป็นอันว่า เลิกกัน ชักสะพานกันเสียเลย ไม่เกี่ยวข้องด้วยความหวังนั้น พอไปหวังเข้ามันก็ผิดหวังนะ. ลองไปหวังอะไรเข้าสิ มันผิดหวัง ทันที; มันไม่ได้ตามที่หวัง ก็คือไปหวังให้มันผิดหวัง. ฉะนั้น ไปหวังให้มันโง่ ไม่ต้องหวัง ทำๆ ทำๆ ให้มันดีที่สุด ไม่ต้อง หวัง.

นี่เรียกว่าศิลปะสูงสุด เป็นยอดของศิลปะแห่งการทำงาน.

จงทำงานด้วยกำลังของสติปัญญา คือพระธรรม, ด้วยกำลังของพระธรรม. อย่าทำงานด้วยกำลังของความหวัง ความทะเยอทะยาน ซึ่งเป็นกิเลสตัณหา; นี่เป็นศิลปะแห่งการทำงาน

มีการดำรงชีวิตอย่างถูกต้องเกี่ยวกับการงาน, ก็เลยเป็นความสุขอยู่ในการทำงาน, เป็นการศึกษาที่ทำให้ฉลาดมากขึ้น, แล้วเป็นการก้าวหน้าทางจิตทางวิญญาณ ในการเป็นมนุษย์ของตน. เป็นอันว่าหมดปัญหาไปอันหนึ่ง; เป็นการประสบผลสำเร็จด้วยความมั่งคั่งอย่างยิ่ง, แล้วก็เป็งานฝีมืออย่างยิ่ง. เพราะการปฏิบัติอย่างนี้มันไม่ใช่ง่าย มันละเอียดอ่อน มันก็เป็นงานฝีมืออย่างยิ่ง, ศิลปะแห่งการครองชีวิตในแง่ของการทำงาน.

๒. เรื่องทรัพย์สินสมบัติ.

เอ้า, ทีนี้จะพูดถึง เรื่องที่ ๒ คือ เรื่องทรัพย์สินสมบัติ. คนโง่มีทรัพย์สินสมบัติมาเป็นสำหรับนรกสุมเผาตน, คนมีปัญญามีทรัพย์สินสมบัติมาสำหรับรับใช้ให้เกิดความสะอาดกลสบายแก่ตน.

คนโง่มีทรัพย์สินสมบัติมาสำหรับสุมเผา ถ้าพูดตรงๆ ก็ว่าสุมกะบาลแหละ มันหยาบคายหนักไม่พูดละ มาสำหรับสุมเผาตนให้มีความทุกข์. เขามีทรัพย์สินสมบัติด้วยความยึดถือว่าตัวกูว่ของกู มันก็สุมเผาอยู่ด้วยความวิตกกังวล เป็นโรคประสาทกันมานานแล้ว เพราะการมีชีวิตอยู่ด้วยความยึดมั่นถือมั่น ในทรัพย์สินสมบัติเป็นต้น.

การหาและมีทรัพย์สินอย่าให้มีกิเลส

ฉะนั้น การหาทรัพย์สิน ก็อย่าเป็นการทานรอกมาใส่ตัว, การมีทรัพย์สินก็อย่ามีนรกสำหรับสุขเผาตัว, การบริโภคทรัพย์สินสมบัติ ก็อย่าให้เป็นการบริโภคนรกเข้าไป, ถึงคราวที่จะต้องสละทรัพย์สินสมบัติเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น ก็ให้มันเป็นเรื่องสนุกสนานเป็นความสุขไป. อย่าหาสมบัติด้วยกิเลสตัณหา ด้วยความหวัง อย่างที่ว่านั้น. มีทรัพย์สินก็อย่ามีด้วยความวิตกกังวล, บริโภคทรัพย์สินก็อย่าได้บริโภคด้วยความตะกละของกิเลส, ทำด้วยสติปัญญาแม้ก็จะมีความมั่งคั่ง ทั้งในการหาทรัพย์สิน มีทรัพย์สิน บริโภคทรัพย์สิน แล้วก็สละทรัพย์สินเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น

ควรรู้จักสละทรัพย์สินแก่เพื่อนมนุษย์ด้วย

เราต้องสละทรัพย์สินเพื่อเพื่อนมนุษย์, มองดูให้เห็น แล้วก็ จะสนุกสนานในการสละทรัพย์สินเพื่อประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์. ถ้าผ่านทางพระพุทธเจ้าได้ก็ยิ่งดี สละทรัพย์สินเพื่อประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์ แต่ว่าผ่านทางพระพุทธเจ้า คือผ่านทางพระศาสนาของพระพุทธเจ้า. เพราะพระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า ธรรมวินัย คือศาสนาของตถาคตนี้ มีเพื่อประโยชน์ความสุข เกื้อกูลแก่สัตว์ทั้งปวง ทั้งเทวดาและมนุษย์. ให้พวกเราพุทธบริษัทช่วยกันรักษาพระศาสนาไว้เพื่อประโยชน์อย่างยิ่งแก่สัตว์ทั้งหลาย ทั้งเทวดาและมนุษย์. ท่านตรัสว่า พระองค์เองเกิด

มาเพื่อประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลายทรงแสดงศาสนาคือธรรมวินัย เพื่อประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลาย.

สาวกทั้งหลายช่วยกันรักษาธรรมวินัยหรือศาสนาไว้ เพื่อประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลาย ก็หมายความว่า ถ้าพระธรรมวินัย คือศาสนายังอยู่แล้วละก็ สัตว์ทั้งหลายยังได้รับประโยชน์ทั้งโลก ทั้งมนุษย์โลก เทวโลก, คือทั้งคนยากจนและคนมั่งมี, ว่าอย่างนี้ก็ได้. คนยากจนก็จะหายยากจน, คนมั่งมีก็จะไม่ขี้เหนียวขี้ตืด จะเอื้อเพื่อช่วยเหลือคนยากจน. นี้เรียกว่า เป็นประโยชน์ทั้งแก่เทวดาและมนุษย์. ฉะนั้นเราทำประโยชน์ผู้อื่น สละทรัพย์เพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น โดยผ่านทางพระศาสนาของพระพุทธเจ้า นี้ประโยชน์มันกว้างขวาง.

เราจะมีความสุขเมื่อหาทรัพย์, มีความสุขเมื่อมีทรัพย์, มีความสุขเมื่อบริโภคทรัพย์, และมีความสุขเมื่อสละทรัพย์. มันก็มีความสุข มันไม่ตกนรก. ถ้าผิดจากนี้ มันจะตกนรก เมื่อหาทรัพย์ เมื่อมีทรัพย์ แม้เมื่อบริโภคทรัพย์ แม้เมื่อสละทรัพย์ออกไปช่วยเหลือผู้อื่น มันเป็นนรกไปหมด. ต้องมีธรรมะที่ถูกต้อง เป็นไปในรูปของศิลปะ จัดความทุกข์ออกไปเสียได้. หาทรัพย์ คือทำการงานก็สนุก เพราะได้ทำหน้าที่ของมนุษย์.

บุญกุศลสูงสุดอยู่ที่การทำหน้าที่ของมนุษย์. พุทธอย่างนี้บางคนไม่ชอบ แล้วก็โกรธด้วย. อาตมาพูดว่า ไม่ต้องไปทำบุญกุศลที่ไหน; บุญกุศลมันอยู่ที่ทำหน้าที่ของมนุษย์ให้ถูกต้อง

ให้เต็มเปี่ยมให้ครบถ้วนให้สมบูรณ์. หน้าที่ของเราในฐานะที่เป็นมนุษย์อย่างไร ทำมันให้ถูกต้องและครบถ้วนสมบูรณ์; นั่นคือการทำบุญทำกุศล มันเป็นการปฏิบัติธรรมะอยู่ที่นั่น.

ฉะนั้นเมื่อ ทาทรัพย์ ก็ทำด้วยสติสัมปชัญญะ ปัญญา ว่าเป็นหน้าที่ของผู้ที่เรียกตัวเองว่ามนุษย์, แล้วก็พอใจ. เมื่อมีทรัพย์ ก็มีอย่างมีวัตถุประสงค์สำหรับอำนวยความสะดวก ไม่ใช่มีไว้สำหรับยึดถือหลงใหล, เป็นปุโสเมเผ้าทรัพย์, หรือว่ายึดถือจนนอนไม่หลับ จนได้เป็นโรคประสาท เพราะความมีทรัพย์; ยิ่งมีทรัพย์มากยิ่งมีความทุกข์มาก เพราะไม่รู้ธรรมะในข้อนี้. ฉะนั้นบริโภคทรัพย์ก็บริโภคไม่หลง หวงแหนขี้เหนียวขี้ติด อย่างนี้ก็มิ, หรือว่าโง่ บริโภคในลักษณะที่เป็นการเพื่อการกิน อย่างนี้ก็มิ, ไม่มีธรรมะเข้ามาประกอบด้วยแล้ว การบริโภคทรัพย์ก็เป็นการทำลายล้าง เป็นความวินาศมากกว่าที่จะเป็นประโยชน์.

ขอให้มีชีวิตถูกต้องในการกระทำเกี่ยวกับทรัพย์สมบัติ ให้สมกับคำว่าทรัพย์. ทรัพย์ มีความหมายหรือคำแปลว่า เครื่องปลื้มใจ, ทรัพย์นี้แปลว่าเครื่องปลื้มใจ; จะเป็นทรัพย์ในภาษาไทย หรือ วิตต ในภาษาบาลี หรือ ทูรยุ ในภาษาสันสกฤต, ภาษาอะไรก็ตาม มันมีรากศัพท์ว่า ความปลื้มใจ หรือ สิ่งให้เกิดความปลื้มใจ. ฉะนั้นผู้ใดมีทรัพย์อย่างถูกต้อง ทรัพย์นั้นจะให้เกิดความปลื้มใจ.

รู้จักทรัพย์ให้ถูกต้อง

ถ้ามีทรัพย์แล้วร้อนกร้อนใจ เหมือนอยู่ในกองไฟ; อย่างนี้มันไม่เป็นทรัพย์เสียแล้ว. ทรัพย์ที่เขามืออยู่นั้นมันไม่เป็นทรัพย์เสียแล้ว, มันไม่เกิดความปลื้มใจเสียแล้ว, มันเกิดนรกเสียแล้ว. ฉะนั้น จงมีทรัพย์ให้ตรงตามตัวหนังสือของคำว่าทรัพย์แปลว่า เครื่องปลื้มใจ. อย่าให้กลายเป็นนรกสมุเผาจิตใจ; เมื่อหากี่ร้อน เมื่อมืออยู่ที่ร้อน เมื่อบริโภคก็ร้อน เมื่อจ่ายไปก็ร้อน; นี้มันร้อนไปหมด; อย่างนี้ไม่ใช่ทรัพย์ เพราะว่าถ้าทรัพย์ในความหมายที่ถูกต้อง ต้องมีความปลื้มใจ.

เรามีทรัพย์ เราก็มีความปลื้มใจว่าปลอดภัยไปชั้นหนึ่งแล้ว, มีหลักประกัน มีปัจจัยเพียงพอ เป็นเครื่องอุ่นใจ มันก็ปลื้มใจ, เมื่อเอามากิน มาใช้ มันก็ปลื้มใจ, เมื่อเอาไปช่วยเหลือผู้อื่นก็ยิ่งปลื้มใจ; เพราะคนชนิดนี้เขาเห็นเขารู้สึก เขาเห็นแจ้งว่า ให้ผู้อื่นกินนั้นสบาย หรือเป็นสุขมากกว่ากินเอง เขาก็เป็นสุขเมื่อบริจาคช่วยเหลือผู้อื่น. การให้นั้นมีความสุขมากกว่าการรับเอามา; แต่คนธรรมดาเขาไม่คิดอย่างนั้น. เรารับเอามา เราได้สิ่งจึงจะมีความสุข; ส่วนผู้มีปัญญาชนิดละเอียดอ่อนนี้ เขาเห็นว่า การให้ผู้อื่นไป นั้นแหละเป็นความสุขยิ่งกว่าการรับเอาของผู้คนมา. ดังนั้นเขาจึงพร้อมที่จะให้เสมอ แล้วเป็นสุขสนุกสนานอย่างยิ่งเมื่อได้ให้, ไม่ใช่เมื่อได้รับนะ. เมื่อได้รับกลับจะรู้สึกสะอิดสะเอียน, รู้สึกมีปมด้อย; แต่เมื่อได้ให้แล้วก็

สบายใจอย่างยิ่ง. นี่ไม่ใช่สอนให้เป็นสมาชิกพระเวสสันดร: บอกความจริงว่ามันเป็นจริงอย่างนี้, ว่าเมื่อให้มันสบายกว่าเมื่อเอา. เอ้า, เป็นอันว่า เรื่องทรัพย์สินควรจะมีศิลปะกันให้ได้ถึงขนาดนี้.

๓. เรื่องครอบครัว.

เอ้า, ทีนี้ก็จะพูดต่อไปถึงเรื่องที่ ๓ คือเรื่องครอบครัว. แม้ว่าจะเวลามันจะหมดอยู่แล้วก็ต้องขอพูดให้จบ. ไม่ให้มันค้างเต็ง. มีความรู้มีศิลปะแห่งการครองชีวิต, หรือดำรงชีวิตอยู่ในโลกเกี่ยวกับความมีครอบครัว.

บางคนอาจจะคิดว่า เชื่อไม่ได้ เพราะอาตมาไม่เคยมีครอบครัว. บางคนจะคิดอย่างนี้. แต่นี้ก็จะพูดไปตามที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมาจากพระธรรมคำสอน หรือจากการสังเกตสังกอะไรก็ได้. จะพูดในเรื่องเกี่ยวกับครอบครัวว่า ชีวิตฆราวาส โดยเฉพาะ มันก็ต้องมีครอบครัว, ต้องเป็นอยู่อย่างมีครอบครัว. ฉะนั้นต้องมีการประพฤติกระทำอย่างถูกต้อง ถึงขนาดเป็นศิลปะเกี่ยวกับการมีครอบครัว ของฆราวาสทั้งหลาย.

เมื่อพูดถึงครอบครัว มันก็ต้องตั้งต้นไปตั้งแต่เรื่องที่ยังเกี่ยวข้องกันว่า ทำไม่ต้องมีครอบครัว? มันเป็นเรื่องของธรรมชาติ, หรือเป็นเรื่องของพระเป็นเจ้าอันสูงสุดที่ต้องการให้มนุษย์มีการสืบพันธุ์. เพื่อไม่ให้สูญพันธุ์. ฉะนั้นจึงฝังความรู้สึกละ

สืบพันธุ์นี้ลงไว้ในร่างกายของคนทั้งผู้หญิงทั้งผู้ชาย, มีต่อม
 แกลนด์ประเภทหนึ่งซึ่งสร้างความรู้สึกเพื่อการสืบพันธุ์ทั้งผู้หญิง
 ผู้ชาย. ความรู้สึกอันนี้มีมันรุนแรงมาก ทำให้เกิดการสมรส เกิด
 การแต่งงาน เกิดการมีบุตร มันเป็นเรื่องของครอบครัวขึ้นมา.
 ฉะนั้นเราจะต้องมีการสืบพันธุ์, มีการสมรสเพื่อการสืบพันธุ์
 และมีบุตร มีการอบรมบุตรหลานด้วย อย่างถูกต้อง.

เดี๋ยวนี้เราไม่รู้ว่ ความลับของธรรมชาติมันมีอยู่อย่างนี้:
 เราเอาตามความรู้สึกของเราเราก็ถูกธรรมชาติหลอกเต็มสุด
 เที้ยงเลย, หรือถูกพระเป็นเจ้าหลอกเต็มสุดเที้ยงเลย. พุด
 แล้วมันหยาบคายว่า พระเป็นเจ้าก็ยังไม่หลอก คือหลอกให้มนุษย์
 มีการสืบพันธุ์ด้วยความสมัครใจ. ทนรับความยาก ความ
 ลำบาก ความสกปรก ความเหน็ดเหนื่อย เกี่ยวกับการสืบพันธุ์
 ได้อย่างน่าชื่นตาบาน. นี่มันคนโง่ ไม่รู้เรื่องอันจริงแท้ของ
 ธรรมชาติ ว่าการสืบพันธุ์นั้นคืออะไร.

การสืบพันธุ์คือความประสงค์ของพระเจ้าหรือของธรรม-
 ชาติ ต้องการให้ไม่สูญพันธุ์. ต้องการสืบพันธุ์ ที่นี้มันเป็น
 เรื่องเหน็ดเหนื่อย เรื่องยากลำบาก เรื่องสกปรก เขาก็ต้องให้
 ค่าจ้างอย่างสูงสุดมา คือความสุขสนุกสนานเริ่ดออร์อยเกี่ยว
 กับเพศ. นี้เราก็ไปรับค่าจ้างนั้นเข้า, เราก็เป็นลูกจ้างทำการ
 สืบพันธุ์ เห็นแก่ค่าจ้าง อย่างนี้ไม่ใช่มนุษย์ที่มีปัญญา. มัน
 ต้องรู้ว่า นั่นมันเป็นค่าจ้างของธรรมชาติ เราอย่าไปหลงเลย,

เราอย่าไปหลงในคำจ้าง ที่เขาหลอกฉาบหน้าไว้ นั่น. เรารู้จัก
ความประสงค์อันแท้จริงของพระเจ้าของธรรมชาติเสียดีกว่า.
อย่าไปหลงในคำจ้างที่เขาจ้างให้สืบพันธุ์. มารู้สึกเสียเองว่า
มันเป็นหน้าที่ของสิ่งที่มีชีวิตต้องสืบพันธุ์. แล้วก็สืบพันธุ์ด้วย
สติสัมปชัญญะ

อาตมาพูดได้เพียงเท่านี้ว่า กิจกรรมระหว่างเพศนั้นขอให้
ทำด้วยสติสัมปชัญญะ. มีคนหวังร้ายปากสกปรกเลวทรามเขา
พูดว่า อาตมาสอนว่าให้สืบพันธุ์ด้วยจิตว่าง. นี่ขอประกาศ
เดี๋ยวนี้ว่าไม่ได้พูดดอก. ไม่ได้พูดว่าประกอบกิจกรรมระหว่าง
เพศด้วยจิตว่าง. ไม่ได้พูด; แต่พูดว่า ให้ประกอบกิจกรรม
ระหว่างเพศด้วยสติสัมปชัญญะ. ว่าอะไรเป็นอะไร. อย่าให้
มากไปด้วยความมึนเมารสอารมณ์ทางเพศแก่กล้า; อย่างนั้น
มันไม่น่าดู มันไม่งดงาม. ถ้างดงามก็ทำด้วยสติสัมปชัญญะ.
รู้หน้าที่ของมนุษย์ตามความประสงค์ของธรรมชาติ หรือของ
พระเป็นเจ้าก็แล้วแต่เราจะเรียก. ถ้าว่ทำด้วยการรับจ้างแล้ว
มันก็เป็นเรื่องของกิเลส โง่เขลา มันน่าละอาย.

ทีนี้จะไกลไปกว่านั้น ก็ว่า ทำไมจะต้องสืบพันธุ์? เพราะ
ว่ามนุษย์เกิดมานี้ เพื่อวิวัฒนาการให้ถึงระดับสูงสุดคือนิพพาน.
ท่านจะยอมรับหรือไม่ยอมรับข้อนี้. แต่อาตมาก็ต้องพูดตาม
หลักเกณฑ์ของพระธรรมว่า ชีวิตเวียนว่ายตายเกิดไปนี้ มัน
เพื่อไปสู่จุดหมายปลายทางคือนิพพาน. นี้พระนิพพานมันต้อง

เรียกว่ายากว่าไกลอยู่ข้างหน้า. ฉะนั้นคนคนนั้นมันตายเสียก่อน ไม่ได้ถึงนิพพาน แต่เขาจะสืบทันธุ์ไว้เป็นลูกเป็นหลานสำหรับช่วยเดินต่อไป. เดินต่อไปจนถึงนิพพานได้ จนกว่าเรียกว่า มนุษย์ไปถึงนิพพานได้เพราะการรับช่วงของลูกของหลาน.

เพราะฉะนั้นเราจะถือเป็นหลักว่า การสืบทันธุ์นั้นเป็นมรดกแห่งการเดินทางไปนิพพาน. การสืบทันธุ์มีลูกมีหลานนี้เป็นการรับมรดกแห่งการเดินทางเพื่อไปนิพพาน; อย่างนี้มันเป็นเรื่องสะอาด มันไม่สกปรก มันไม่น่ารังเกียจอะไร. ถ้าสืบทันธุ์เพื่อรับจ้างกามารมณเป็นกามารมณแล้วมันสกปรก มันน่าเกลียด มันน่าชิง มันไม่เป็นศิลปะ. เรามีสืบทันธุ์ด้วยความรู้สึกสำนึกในหน้าที่ ไม่ทำด้วยความโง่ความหลง, แต่ทำด้วยสติสัมปชัญญะ ให้มีการสืบทันธุ์ เพื่อว่าคนเหล่านั้นจะได้เดินทางต่อไป จนมนุษย์ถึงนิพพานเข้าในวันหนึ่ง.

การมีครอบครัวมันก็เลยมีเพื่อรับมรดกนิพพาน; ฉะนั้นจะต้องมีการสมรสหรือการแต่งงานที่ถูกต้อง ที่ดี ที่ประกอบไปด้วยธรรมะ. อย่าทำไปด้วยกิเลสตัณหา. เต็มวันนี้คนรักกัน แต่งงานกัน สมรสกัน ด้วยกิเลสตัณหา; มันก็ได้หย่ากันหัว เดือนท้ายเดือน หัวปีท้ายปี; สมน้ำหน้ามันที่มันอยากโง่ สมรสแต่งงานกันด้วยกิเลสตัณหา. แต่ถ้าทำด้วยสติปัญญา ก็อยู่กันจนตายไม่ต้องหย่ากัน, มันยังพอใจในการได้ทำหน้าที่ของมนุษย์เกี่ยวกับการสืบทันธุ์ เพื่อมีการรับมรดกแห่งการเดินทาง

ไปนิพพาน.

ฉะนั้นมีการสมรสแต่งงานที่ประกอบไปด้วยธรรมะ, มีบุตร-และมีการอบรมบุตรที่ประกอบไปด้วยธรรมะ, ไม่มีอาชญากรรมหรือโรคภัยไข้เจ็บเกี่ยวกับเรื่องการสืบพันธุ์, เหมือนที่เขากำลังเป็นอยู่ในโลกเวลานี้. เราพุทธบริษัทไม่มีเรื่องเสียหาย ไม่มีอาชญากรรม ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บอันเกี่ยวกับการสืบพันธุ์อย่างโง่เขลา ด้วยกิเลสตัณหา.

นี่คือศิลปะแห่งการมีครอบครัว ถูกต้องไปตั้งแต่แรก คือความมุ่งหมายที่ต้องมีการสืบพันธุ์ มีการสมรส มีการแต่งงาน การมีบุตร การอบรมบุตร ให้สำเร็จประโยชน์ตามความหมายของความเป็นมนุษย์. นี้เรียกว่าดำรงชีวิตในโลกอย่างถูกต้องเกี่ยวกับการมีครอบครัว.

๔. เรื่องการเสวยสุข.

ที่นี้ข้อสุดท้าย เรื่องที่ ๔ เกี่ยวกับเสวยความสุขแห่งชีวิต. คำว่า ชีวิต แปลว่า เป็นอยู่ สดชื่นอยู่, ก็ต้องหมายถึงอิมอยู่. ถ้าหิวกระหายกระวนกระวายอยู่ ไม่ควรเรียกชีวิต.

คำว่า ชีวิต หรือ ชีวะ นั้นเป็นอยู่อย่างสดชื่น เหมือนต้นไม้ต้นไร่ที่มันสดชื่น แล้วมันอิมเอิบอยู่ด้วยความมีชีวิต. ถ้าเรียกว่าความสุขแห่งชีวิต มันต้องสดชื่นและอิมอยู่ที่นี่เราทำไม่เป็น มันสดชื่นไม่ได้, มันอิมไม่ได้ มันหิวระหายอยู่ตลอด

เวลา. ชีวิตที่โง่เขลาทิวระหายอยู่ด้วยกิเลสตัณหาอยู่ตลอดเวลา นั้น ยังไม่ใช่ชีวิตที่ถูกดองตามหลักของพระพุทธศาสนา. ถ้าชีวิต ต้องสดชื่น ต้องเยือกเย็น ต้องมีความรู้สึกที่อึดมอยู่

ฉะนั้นเราต้องหล่อเลี้ยงชีวิตด้วยธรรมะ ในทุกแง่ทุกมุม จะต้องทำให้ชีวิตนี้มันอึดมอยู่ และพอใจอยู่. อย่างที่ได้พูดมาแล้วเมื่อตะกี้นี้ว่า เมื่อทำการงานก็พอใจในการงาน เป็นสุข สนุกอยู่ในการงาน. ฉะนั้นชีวิตที่ทำการงานนั้นแหละมันอึดมอยู่ มันพอใจอยู่. ในตัวการงานนั้นแหละมีความสุขของชีวิต; ไม่ใช่เงิน หรือไม่ใช่ผลที่เกิดจากการงาน; นั้นเอามาทำลายชีวิตก็ได้, เอามาทำชีวิตให้เราร้อนก็ได้, แล้วมันยุ่งยากลำบากที่จะใช้เงินเพื่อหาความสงบสุข. แต่เราหาความสงบสุขจากพระธรรม, มีพระธรรมเมื่อไรมีความสุขเมื่อนั้น, แล้วก็เมื่อทำการงานนั้นแหละ มีพระธรรมได้มากที่สุด มันก็มีความเยือกเย็นอยู่ในการทำกรงาน.

ถือหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการของพระพุทธเจ้า : มีชีวิตอยู่ด้วยสัมมาสังกัปปะ; อย่ายู่ด้วยความหวัง, ความทิวระหาย, ที่เป็นตัณหาหรือเป็นอาสาสัมมาสังกัปปะ แปลว่า ความดำริชอบ, มันมีความหวัง ความประสงค์อยู่ในตัวความดำรินั้นด้วยเหมือนกัน แต่ไม่รุนแรง. ไม่รุนแรงถึงกับเป็นตัณหา คือความอยากหรือไม่รุนแรงถึงกับเป็นอาสา คือความหวังที่เผาหัวใจอยู่ตลอดเวลา.

อย่าให้ชีวิตนี้อยู่ด้วยตัณหา หรือความหวัง. ให้อยู่ด้วย อริยมรรคมีองค์ ๘ มีความรู้ความเข้าใจถูกต้อง มีความดำริถูกต้อง มีการพูดจาถูกต้อง ทำการงานทางกายถูกต้อง ดำรงชีวิตถูกต้อง พยายามพากเพียรถูกต้อง มีสติถูกต้อง มีสมาธิถูกต้อง. นี่เป็นชีวิตที่สดใส อิ่มเอิบอยู่ตลอดเวลา; ไม่มีสิ่งที่เรียกว่าความผิดหวัง เพราะเราไม่ได้หวังอะไร, เราทำอยู่อย่างประสบความสำเร็จทุกลมหายใจเข้าออก, เขาเป็นอันว่า ประสบความสำเร็จอยู่ทุกวันๆ ก็ดีถมไปแล้ว.

ที่นี้เราสอนคนโง่ๆ ให้คิดเสียใหม่ว่า อย่าคิดว่าเรายังไม่สำเร็จในการงานที่เรากระทำ. ให้มองเห็นว่าเราสำเร็จในการงานที่กระทำทุกวันๆ. วันนี้ทำได้เท่านี้ก็คือสำเร็จเท่านี้. พรุ่งนี้ทำได้สำเร็จเท่านั้น ก็สำเร็จเท่านั้น; ไม่ใช่ยังไม่สำเร็จ. ถ้ารู้สึกเป็นยังไม่สำเร็จ มันก็แผดเผาและเป็นทุกข์; ฉะนั้น สำเร็จอยู่ทุกครั้งที่ทำ. อย่างว่าถ้าฉันนับได้ว่าชุดดินที่หนึ่ง ก็ได้ประสบความสำเร็จที่หนึ่ง, หรือจะทำอะไรก็แล้วแต่ ถ้าคุณทำงานเขียนหนังสือ เขียนหนังสือได้ตัวหนึ่ง ก็พอใจว่ามันสำเร็จไปตัวหนึ่ง. เขียนหนังสืออีกตัวหนึ่ง ก็สำเร็จอีกตัวหนึ่ง, มันสำเร็จทุกขณะที่เราเขียนหนังสือตัวหนึ่งๆ. เราก็พอใจ ไม่เหนื่อย ไม่ขาดกำลังใจที่จะกระตุ้นให้ทำ.

ที่นี้คนเขาแปลคำนี้ผิด แปลว่า ความสันโดษแล้วก็ไม่อยากทำอะไร, นั้นมันว่าเอาเอง. แต่ความสันโดษในทางธรรมะ

นั้น พอใจทุกครั้งทุกขณะที่ทำลงไป. แล้วก็สำเร็จ, แล้วมันก็ยังย่ำให้อยากทำ; เพราะมันสำเร็จเห็นทันตาอยู่. ฉะนั้นความสันโดษชนิดนี้ทำให้ยังทำสนุก พอใจ และยังเป็นสุข, เป็นสุขอยู่ในความสันโดษ ซึ่งเป็นความพอใจ. ฉะนั้นเราเสวยสุขกันที่นี่. อย่าต้องเอาเงินไปซื้อเหล้ามากิน ซื้อปัจจัยแห่งกามารมณ์, คอยแต่ว่าเมื่อไรจะเลิกงาน แล้วจะไปสถานอาบอบนวด; อย่างนั้นมันเป็นเรื่องของอะไรไปแล้ว ไม่ใช่เรื่องของพุทธบริษัทแล้ว, และไม่ใช่เรื่องของความสุขด้วย.

เราจะมีชีวิตอยู่ด้วยความพอใจในการเข้าถึงธรรมะ เคลื่อนไหวทุกอิริยาบถให้เป็นธรรมะ ตัวธรรมะนั้นนั่นถือว่าเป็นสิ่งถาวร เป็นสิ่งนิรันดร เป็นสิ่งที่ไม่รู้จักตาย. ฉะนั้นขอให้ธรรมะมาอยู่กับเรา อยู่กับความรู้สึกรของเรา อยู่กับจิตใจของเรา, ให้แต่ละขณะแต่ละวินาที เราอยู่ด้วยธรรมะ. ฉะนั้นเราอยู่ด้วยกับสิ่งที่ไม่รู้จักตาย เราก็กสบาย.

ศิลปะของการเสวยสุขแห่งชีวิตของพุทธบริษัทจะต้องเป็นอย่างนี้; ฉะนั้นเราไม่มีความทุกข์ เราตกนรกไม่ได้; อย่างน้อยก็มีความเป็นสวรรค์ คือความพอใจในตัวเอง, ยกมือไหว้ตัวเองได้อยู่ตลอดเวลา. นี่เป็นข้อที่สี่.

เราทำถูกต้องในเรื่องเกี่ยวกับการงาน เราทำถูกต้องในเรื่องเกี่ยวกับทรัพย์สมบัติ, เราทำถูกต้องเกี่ยวกับครอบครัว การมีครอบครัว, เราทำถูกต้องเกี่ยวกับการเสวยความสุขแห่ง

ชีวิต, ทั้งหมดนั้นเป็นธรรมะไปหมด. นี่มันเป็นชีวิตที่เข้าถึง
คุณธรรมสูงสุดแห่งชีวิต, และเป็นความงามอย่างยิ่ง, จึงจัด
เป็นคิลปะ. ธรรมะในฐานะที่เป็นคิลปะ มีความงามทั้ง ๓
เวลา, ทั้ง ๓ กาละ คือ เบื้องต้น ท่ามกลาง และ เบื้องปลาย.

ควรให้งามทั้ง ๓ วย

๓ กาละนี้ มันอธิบายได้มาก แต่อาตมาอยากจะพูด
สั้นๆ สรุปลั้นๆ เพราะเวลามันเหลือนิดเดียวแล้วว่า ให้มัน
งามทั้งปฐมวัย มัชฌิมวัย ปัจฉิมวัย. คนทุกคนที่นั่งอยู่นี้ ก็
อยู่ในวัยใดวัยหนึ่งในวัยทั้ง ๓ นี้.

ถ้าใครยังอยู่ในปฐมวัย ก็นับว่าโชคดี ทำให้งามเสียแต่
ปฐมวัย อย่าให้มันผิดพลาด. ถ้าเข้ามาถึงมัชฌิมวัยเสียแล้ว ก็
รักษามัชฌิมวัยนี้ให้มันมีความงดงาม. ถ้าปฐมวัยมันผิดพลาด
ไปหมด ก็ไม่ต้องไปเสียใจทุกข์ร้อนอะไรกับมัน; มาทำให้
มัชฌิมวัยนี้ถูกต้องและงดงาม, ที่นี้บางคนมาถึงปัจฉิมวัยเสีย
แล้ว เอ้า, ก็เหลืออยู่เท่าไร ก็ทำให้มันงดงามเท่านั้นแหละ
ทำปัจฉิมวัยนี้ให้งดงามที่สุด.

งามให้ทันเวลาเสียในวัยที่ยังเหลืออยู่ แล้วแต่ที่เราตั้ง
อยู่ในวัยอะไร ตั้งอยู่ในปฐมวัย ก็งดงามให้ทันในปฐมวัย, และ
วัยที่เหลืออยู่อีก ๒ วย ตั้งอยู่ในมัชฌิมวัย ก็ให้มันทันมัชฌิมวัย,
แล้วที่เหลืออยู่อีก ๑ วย. ถ้าตั้งอยู่ในปัจฉิมวัยวัยสุดท้าย ก็

ให้มันสวยงามในวาระสุดท้าย งดงามถึงวาระดับจิต ตายอย่างมีศิลปะ. นี่ทำเสียให้มันทัน ทันรู้ทันเห็นเป็นสันติปฏิโก, ธรรมะแท้จริงเป็นสันติปฏิโก. ถ้าไม่ได้ซึม ไม่ได้รู้ ไม่ได้เห็น ไม่ได้รู้สึกด้วยตนเอง ไม่ใช่ธรรมะ; ถ้าเป็นธรรมะต้องเป็นสันติปฏิโก

ฉะนั้นทุกคนทำเสียให้ทันเวลา ทันรู้ทันเห็นเป็นสันติปฏิโก มิฉะนั้นมันก็เสียชาติที่เกิดมาเป็นมนุษย์และพบพระพุทธศาสนา; อย่าให้มันเสียชาติที่เกิดมาเป็นมนุษย์และพบพระพุทธศาสนา. ถ้าจำคำนี้ไว้ได้มันก็คงจะไม่ประมาท อย่าให้เสียชาติเกิดมาเป็นมนุษย์และพบพระพุทธศาสนา. ถ้าจำไว้ได้ก็คงจะไม่ประมาท; ถ้าไม่สนใจก็จะเต็มไปด้วยความประมาท, แล้วก็ไม่ได้รับอะไร, แล้วมันก็จะเสียชาติที่เกิดมาเป็นมนุษย์ และได้พบพระพุทธศาสนาจริงๆ.

รวมความว่า เรามาพูดกันอีกครั้งหนึ่งในวันนี้เรื่องศิลปะแห่งการครองชีวิต. เป็นศิลปะเพื่อจะมีชีวิตอยู่ในโลก โดยไม่ต้องสัมผัสกับเขี้ยวของโลก ก็พอสมควรแก่เวลาแล้ว.

ต้องขอยุติการบรรยายในวันนี้ไว้เพียงเท่านี้ ก็เป็นโอกาสให้พระคุณเจ้า ท่านได้สวดบทพระธรรม ในรูปแบบคณสาธยาย, แสดงธรรมะเป็นเครื่องกระตุ้นให้เกิดความพอใจ ความกล้าหาญ ความเชื่อในการที่จะปฏิบัติธรรมะถูกต้องถึงที่สุดของธรรมะสืบต่อไป.

กินเหยื่อแล้วไม่ติดเบ็ด
ของเรื่องกิน เรื่องกาม และเรื่องเกียรติ
นี้เป็นศิลปะอย่างยิ่ง ในการที่จะมีชีวิต
อยู่ในโลกนี้ เป็นแง่หนึ่งที่ต้องมอง
เพื่อดำรงชีวิตอยู่ในโลกใ้ห่งดงาม

พุทธทาส อินทปัญโญ

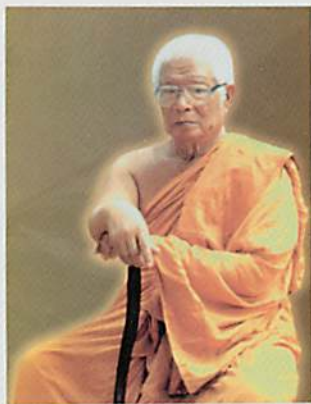
ถ้าอยู่ในโลกด้วยความพ่ายแพ้
มันก็เหมือนตกนรกแหละ
มันตกนรกอยู่ที่ในโลก
ซึ่งอยู่ด้วยความพ่ายแพ้
ถ้าเราอยู่ในโลกด้วยชัยชนะ มีศึลปะแล้ว
ก็เหมือนกับอยู่ในสวรรค์ได้เหมือนกัน

โปรดช่วยสมทบค่าจัดพิมพ์หนังสือ ราคา ๒๐ บาท

ธรรมสภา ขอกราบอนุโมทนาทุกท่านที่สนับสนุนในการจัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้

ถ้าอยู่ในโลกด้วยความพ่ายแพ้
มันก็เหมือนตกรกทะเล
มันตกรกอยู่ที่ในโลก
ซึ่งอยู่ด้วยความพ่ายแพ้
ถ้าเราอยู่ในโลกด้วยชัยชนะ มีศิลปะแล้ว
ก็เหมือนกับอยู่ในสวรรค์ได้เหมือนกัน

โปรดช่วยสมทบค่าจัดพิมพ์หนังสือ ราคา ๒๐ บาท

ธรรมสภา ขอกราบอนุโมทนาทุกท่านที่สนับสนุนในการจัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้

